

Industrialització i caciquisme al Berguedà 1868-1907

Josep Noguera Canal

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) i a través del Dipòsit Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX ni al Dipòsit Digital de la UB. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX o al Dipòsit Digital de la UB (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) y a través del Repositorio Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR o al Repositorio Digital de la UB. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR o al Repositorio Digital de la UB (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service and by the UB Digital Repository (diposit.ub.edu) has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized nor its spreading and availability from a site foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository is not authorized (framing). Those rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

Tesi doctoral presentada per En/Na

Josep NOGUERA CANAL

amb el títol

" Industrialització i caciquisme al Berguedà 1868-1907"

per a l'obtenció del títol de Doctor/a en

HISTÒRIA

Barcelona, 11 de desembre del 2013

**Facultat de Geografia i Història
Departament d'Història Contemporània**

UNIVERSITAT DE BARCELONA

PRIMERA PART. ÀREA GEOGRÀFICA

El districte electoral de berga i les seves característiques

El fet que considerem més important esdevingut al Berguedà els anys estudiats, entenem que és el de la seva industrialització. Aquest fet ha configurat el territori tal i com avui el coneixem.

A l'ésser aquesta part introductòria, serà breu bo i la complexitat de la industrialització, capitanejada per una elit industrial, amb fàbriques cotoneres establertes al territori i explotacions mineres per extraure el lignit autòcton, que des de Barcelona, domina el poder polític al Berguedà. Les intervencions polítiques dels empresaris estaran relacionades amb la història industrial i econòmica de Catalunya i la seva primera preocupació serà el manteniment de la pau social al territori. L'Església els facilitarà la "cobertura ideològica", sobretot en els moments de més tensió general.

Òbviament, això no entra en aquesta primera part, però si que aquesta, hauria d'ajudar a entendre que els pocs medis del Berguedà, que les guerres del XIX van ajudar a convertir en misèria endèmica, van ser en bona part superats per la nova situació creada per la industrialització. Per primera vegada, l'emigració fora de la comarca, quedava limitada, forçosament, a qui no acceptava el model del paternalisme catòlico-industrial autoritari. També deixaven el territori els que per estudis o ambició, creien que el marc local els limitava. Els grans industrials establerts al Berguedà varen esdevenir indiscutits.

La gent del Berguedà assolí per primera vegada, una etapa de considerable estabilitat en el treball i una remuneració relativament assegurada, encara que baixa. Aquest marc socioeconòmic va ajudar a crear una mentalitat conformista que més aviat va generar agraïment que protesta, vers la política dels industrials en amplis sectors de la població. L'oposició dels industrials a l'associacionisme obrer, àdhuc el més moderat, tampoc és menystenible.

L'oposició d'un clergat, empobrit per les desamortitzacions, al liberalisme, va ésser visceral. Aquesta visceralitat, però, no va impedir, que fessin costat als industrials, liberal-conservadors a Barcelona, per aplegar forces i recursos per implantar una alternativa social que fes front a l'anarquisme, socialisme i incipient moviment obrer. Aquesta alternativa, amb el cristianisme social com a bandera, va tenir molt de pes fins el 1909 i àdhuc fins a les vagues dels 1916-19.

Amb el parèntesi de la República i la guerra civil, amb les matisacions que caldria plantejar-hi, aquesta situació va perdurar fins a la fi del model industrial establert al Berguedà, el tèxtil i el carbó. La fi d'aquest model d'industrialització, encara no substituït, cronològicament coincideix amb la fi del franquisme i la segona restauració borbònica.

La gestió del subsidi; noves iniciatives, majorment turístiques o de serveis; projectes de polígons industrials; modificacions de plans urbanístics a les poblacions; dotar de funcionaris les noves administracions i els serveis que han generat; les encara deficientes comunicacions, etc. Una nova situació, un nou repartiment de poder, uns nous partits polítics que a vegades han generat uns nous cacics o almenys, han tolerat i participat en noves cacicades.

Els antics cacics industrials en acabar-se els seus interessos econòmics a la zona, han esborrat aquest territori del seu mapa. Mentre, el Berguedà, a la darrera perifèria de Barcelona, va ocupar un dels darrers llocs de Catalunya en les gràfiques de creixement.

Una explicació, tal vegada menor, possiblement sigui que la transformació econòmica i social que va viure el Berguedà les darreres dècades del s. XIX i les primeres del s. XX, no van canviar els hàbits de la vida política i en conseqüència no es va donar un fenomen de modernització. I amb això, tampoc volem afirmar, almenys d'una manera rotunda, que ha canviat pràcticament tot menys el caciquisme polític. En qualsevol cas, sí que pensem que en el fons, el problema rau en un dèficit històric d'hàbits democràtics i en que durant els anys d'industrialització no es van crear infraestructures importants ni es va atendre la formació del personal a fi de preparar-lo per altres activitats (fins als anys 50-60 del segle passat no es va començar a atendre la formació professional).

Tal vegada recordant les penalitats passades, molts creien que amb el dit havien tocat el cel i que sense un gran esforç, solament conformant-se, aquella situació de "privilegi" duraria moltes generacions: era un vida al marge del món real.

Capítol 1.

Àrea geogràfica del Berguedà

Entenem que ens cal fer una precisió prèvia: per a fer-nos entenedors, hem introduït el terme Berguedà, interpretant com a tal l'actual comarca, d'una extensió de 1.182,46 Km², formada per 31 municipis, tal i com va ésser delimitada l'any 1936. Es obvi que entenem que seria més correcte parlar de l'Alt Llobregat, un territori situat a mig camí de la muntanya i el pla, entre els Pirineus i la Depressió Central, travessat de nord a sud pel riu Llobregat.

Pel nostre estudi, a més, cal afegir-hi l'actual sub-comarca del Lluçanès i Cardona, es a dir, el Partit Judicial o Districte electoral que tenia Berga com a capital. Aquells anys aquesta petita població, la més gran en habitants, era citada com a *la capital de la muntanya*, amb més alegria que realisme. Aquells mateixos anys es promocionava l'estiueig a La Pobla de Lillet com *la Suïssa catalana*; el Llobregat es considerava el *riu d'or de Catalunya*, etc. Amb aquestes frases i altres de similars els romàntics erudits locals greixaven un localisme, nostrat i cofoi que amagava una realitat lamentable: bona part del territori que estudiem, abans de la industrialització de finals del segle XIX, era un territori misèrrim, d'on la gent havia d'emigrar, temporalment en alguns pobles i en altres ja de manera definitiva.

No es tracta pas de fer cap mena de victimisme. Solament cal comparar el territori del Berguedà amb les comarques amb què termeneja: la Cerdanya, el Ripollès, Osona, el Bages i el Solsonès i l'Alt Urgell. No aprofundirem en aquesta comparació, però deixarem apuntat: pel que fa a la rica Cerdanya, a finals de la dècada dels 70 del segle XIX en què Verdguer viatja per les contrades pirinenques documentant-se pel seu *Canigó*, ens parlarà de la sega a la Cerdanya i recollirà les cançons que cantaven "un vol d'alegres espigoleres, que segons me diuen, són de Gósol i Tuixén..."¹.

Ens sembla una bona mostra de la manca de cereal panificable, base de l'alimentació de l'època; tampoc descobrirem les fargues del Ripollès² que va donar peu a una important indústria metal·lúrgica³ l'agrícola i industrial Osona⁴; el Bages, pol d'atracció de bona part

de l'emigració berguedana amb l'evolució de la seva agricultura i la seva indústria, molt ben estudiada per Llorenç Ferrer ⁵ i altres estudis, sense oblidar els de J. Oliveras Samitier entre altres, en diverses publicacions prou conegudes, que abasten des del clàssic Sarret i Arbós fins ara mateix amb Gemma Rubí i altres; el Solsonès, també amb una rica agricultura i una notable indústria de ganiveteria ⁶; l'Alt Urgell, amb les seves importants fires ramaderes.

Cap de les obres citades per aquestes comarques properes ens permet establir algun paral·lelisme amb la realitat berguedana, malauradament per aquesta darrera, és clar. Solament cal visitar el casc antic de la capital de qualsevol d'aquestes comarques: amb el pas dels anys i un urbanisme en evolució; trobem zones degradades, certament, però resten antics carrers, edificacions i vells casalots que demostren un passat pròsper que, havent canviat les activitats, encara és manté. No cal anar gaire lluny: solament cal comparar els carrers de Solsona i els de Berga, dues ciutats petites i en algun temps levítiques. Lamentablement quan parlem de la Berga d'abans de la industrialització, parlem d'una població pobra, gairebé misèrrima i pràcticament, sense terme municipal propi. A la comarca d'aquesta època, a més de Berga, solament creiem rellevants les poblacions de La Pobla de Lillet, Bagà i Casserres. Amb la industrialització cresqueren Gironella i Puig-reig i va néixer Guardiola de Berguedà que va anul·lar el poble de Brocà.

Hi ha bibliografia en la que no entrarem, però farem esment de les 54 primeres planes del llibre de divulgació *El Berguedà*⁷, i de l'estudi fet amb més profunditat, *El Berguedà, una comarca d'industrialització antiga*⁸ que, almenys aquest segon, ens sembla imprescindible.

Configuració i mobilitat de la població.

En principi hem d'admetre que qui millor podia donar compte de l'estat d'aquest territori eren els seus habitants i els viatgers que n'escrivien alguna cosa. La realitat és que aquestes contrades, sense vies de comunicació de cap mena es convertien en un cul de sac, aïllat i amb poca producció i encara menys comerç, on qui l'habitava havia d'emigrar o conformar-se amb les queixes continuades i poca gent, fins que arribaren els primers excursionistes podia tenir interès en visitar.

Els viatgers

El juny del 1979 es va celebrar a Berga la XXIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos on Montserrat Galera va presentar comunicació *Berga vista pels viatgers del segle XVIII i pels excursionistes del XIX*⁹. Galera amb aquesta comunicació fa una aportació altament positiva al coneixement de Berga i el Berguedà.

L'inicia raonant qui eren els viatgers que trescaven els seus itineraris pels camins de Catalunya, les seves idees i els objectius d'aquests viatges, sense caure en tòpics. Aquest rigor, l'obliga a escriure, pel que fa a Berga: "Aplicant aquests conceptes i idees al cas concret de Berga s'arriba als següents resultats: malgrat al nombre elevat de viatgers de diverses nacionalitats que passaren per Catalunya a través dels segles, especialment anglesos i francesos, només s'han trobat dos autors, un català, Pons, i un castellà, Zamora, que haguessin arribat fins al Berguedà".

La gran majoria anaven de Barcelona a Madrid. Alguns continuaven fins a Manresa, d'on anaven cap a l'Aragó, passant per Montserrat. Galera, afirma que "fou la referida construcció del ferrocarril de Manresa que afavorí notòriament l'endinsament dels excursionistes cap al Berguedà".

L'autora que citeu fa un bon resum de les observacions de Zamora, agent de Godoy, en el seu viatge realitzat durant els anys 1785 – 1790, amb objectius polítics que la porta a concloure: "En resum, l'obra de Zamora (juntament amb la de l'anglès Arthur Young, que no passà pel Berguedà però que penetrà fins a la Vall d'Aran), són considerades les millors i les més ben documentades sobre el Principat". Retornarem a Zamora.

Galera també esmenta informació del viatge d'Antoni Pons i Piquer de l'any 1788, que també aporta informació, menys però que Zamora, i del viatge de Cels Gomis de l'any 1881 i dels excursionistes, especialment de César A. Torras, l'any 1900.

Galera clou la seva aportació amb aquesta conclusió que ens sembla molt encertada: "Les conclusions que es podrien deduir de tot aquest treball serien que la situació geogràfica de Berga, en no tenir sortida pel Pirineu, no afavorí massa el pas de viatgers tradicionals que normalment seguien una ruta condicionada per l'estat dels camins i per la comunicació directa i fàcil de la localitat amb altres municipis interessants pel seu viatge (....) En conjunt, viatgers i excursionistes, proporcionaren una sèrie de dades per al coneixement del Berguedà que altres fonts documentals i d'informació no subministren".

Per la nostra banda, creiem poder afirmar que les pobres terres de l'Alt Llobregat, bo i ésser tant properes a les fronteres francesa i andorrana no eren camí de pas per anar enlloc i romangueren aïllades i incomunicades com veurem més endavant, fins que les guerres del XIX van evidenciar la necessitat de moure tropes amb certa agilitat i van sorgir *projectes* per esmenar aquesta situació. Poc més tard, els industrials van haver de transportar un volum considerable de mercaderies elaborades al país i d'acord amb les seves necessitats es van *adaptar* i en part *realitzar* algun d'aquells projectes, amb molt de temps i poc pressupost, com la carretera de Sant Fruitós a Berga i més tard el ferrocarril dels fabricants, aprofitant en molts trams el mateix traçat de la carretera on s'ubicaven les vies, obviant un risc que solament el poc tràfec i la lentitud dels medis feien tolerable.

Les respostes a Zamora

Més que el que va escriure el mateix Zamora¹⁰ ens interessa les informacions trameses pels seus informadors que creiem que aporten respostes que il·lustren abastament la precària vida berguedana. Ens sembla obvi que segurament no parlem d'una situació *excepcional i única*, i l'aportem solament per establir-la com a punt de partida d'una dinàmica que no va ésser possible superar, en part, fins a l'industrialització de finals del segle XIX, primers del XX.

Roser Serra i Coma i Llorenç Ferrer i Alós, varen publicar un treball molt interessant del que ens ocuparem breument.¹¹ El treball en qüestió va ésser realitzat en base a les respostes donades per Ramon Farguell i Canadell a Zamora. A l'evident interès de les respostes s'hi afegeix l'interès del personatge que aporta les respostes, Ramon Farguell Canadell. Al parlar de la industrialització, retrobarem a Ramon Farguell Canadell i a un seu germà, com a iniciadors de les primeres prospeccions mineres, i en acabar aquest apartat, hi afegirem alguna cosa més.

Les incisives preguntes de Zamora van aplegades en cinc grans blocs: *Geografia; Agricultura y Historia Natural; Industrias, Oficios y Fábricas; Comercio; Política*. Les

respostes de Ramon Farguell Canadell, que tenia el territori apamat com pocs, són una notable aportació, bo i que aquí ens limitarem als mínims que aportarem en el primer Annex, que entenem suficients per tenir una idea precisa del Berguedà.

En resum: les respostes escollides han estat les considerades que aportaven més informació a l'objectiu d'aquest estudi, separant les més documentades de Farguell Canadell que abasten tota la comarca i les de l'Ajuntament de Berga, específiques de la vila. Creiem poder afirmar que l'aportació del qüestionari Zamora, incisiu i ambiciós en les preguntes i amb les respostes de Ramon Farguell Canadell, àmplies i documentades, tenim una bona radiografia d'aquest territori a finals del segle XVIII: una clara diferenciació entre les zones rurals i les pobles amb manufactures establertes. Pel que fa a l'agricultura és interessant l'aportació de Farguell Canadell al parlar dels conreus, i de les eines emprades, com també ho és la informació que dóna de la deficient alimentació amb que es nodria la gent del Berguedà on, en moltes llars es passava gana: voldríem remarcar especialment la insuficiència d'un aliment bàsic com el pa que no solament al món rural, també als pobles, en podien consumir tant poc, que els petits forns domèstics eren més que suficients. Els pocs cereals panificables que tenien a l'abast obligava a obtenir farines de qualsevol producte capaç de proporcionar-ne alguna mínimament comestible (a Galícia en feien de les castanyes, allà molt abundants). Una altra aportació remarcable és la que dóna de l'encara limitat consum de les patates: aquest tubèrcul introduït a Europa a mitjans del segle XVI com a farratge pel bestiar, segons Vilardaga, que erra la data, l'hauria introduït a Berga el noble berguedà Ramon de Tord ¹². Aquest "*sustento para la gente pobre*", va suposar un avanç tant considerable en l'alimentació popular, que a moltes contrades va ésser pràcticament la fi del passar gana.

Farguell Canadell també esmentarà la poca cura que es té en el conreu d'arbres, en els prats de pastura, en la qualitat dels formatges de la muntanya, en el carbó de pedra, en els ginys per pescar a rius i rieres, única possibilitat d'obtenir peix fresc. Coincidiran amb les respostes de l'Ajuntament en la rellevant Comunitat de Preveres i en la fàbrica i confecció d'hàbits del convent dels franciscans.

Berga, sense terme municipal, i horts urbans a banda, era una vila amb la manufactura com a medi de subsistència i en l'apartat de les indústries és on trobem les respostes més interessants: la introducció del cotó a la vila per Pons i els Anglarill, sense dir, però, que els mateixos Farguell Canadell, eren socis dels l'Anglerill. ¹³ També farà esment de les indianes, que es pintaven a Barcelona, de les poblacions on es practicaven aquestes activitats, del nombre de persones que s'hi dedicava, dels desvagats, de la mendicitat, de les migracions temporals o definitives, però també de noves fàbriques que fan venir forasters que, si a vegades esvaloten els de casa, aporten coneixements que fan millorar la feina; també la constatació de la dependència econòmica de molts "fabricants", dependents de comerciants que finançaven la seva producció, situació que es repetirà en les fàbriques petites durant els 150 anys que, aproximadament, va durar la industrialització. També documenta les característiques i destí de la producció industrial.

Tot plegat, l'inici d'uns temps de transformació que devia considerar-se positiva i la denúncia de la manca de comunicacions que impossibilitava el comerç i qualsevol increment de la producció, encarida per aquestes mancances. Amb poques diferències estructurals, aquesta serà la situació a mitjan del segle XIX, quan es produeixi la industrialització.

Hem de lamentar que, per raons obvies, Farguell Canadell no pugui fer cap esment de l'activitat del contraban tèxtil, entre altres, tant practicada aquells anys, que ben segur coneixia tant bé com la que aporta.

Voldríem afegir, encara, per cloure aquest apartat, unes coincidències que trobem en les dues respostes que hem presentat del qüestionari Zamora: en ambdós s'observa que la manufactura berguedana es limitava, bàsicament a la filatura; les dues respostes admeten que no s'han fet grans invents, bo i que aporten la millora productiva que varen suposar les "berguedanes" que no consideren, però, espectacular com es va considerar anys després. Ha estat la professora Àngels Solà, que és qui ha estudiat aquest període amb més profunditat qui ens ho ha demostrat. (Per seguir un ordre cronològic, tornarem sobre el tema quan tractem l'any 1877 en que varen atorgar el nomenament de ciutat a la vila de Berga, quan varen crear-se aquests mites).

Finalment, a la resposta a la pregunta 92, l'Ajuntament cita les fàbriques de Diego Puig i Francesc Anglarill, que "*son de Compañía*", i les restants, de particulars, que "*están reunidas en un edificio en el que trabajan todos los operarios de cada Fábrica*", el que podria semblar un pas en la transició de la protoindustrialització a la industrialització, però que segurament és més fruit de la manca de recursos que de la millora i agrupament del procés productiu.

Seguint la informació que ens aporten els viatgers, n'aportarem alguna del Baró de Maldà i, breument l'estudi de Pascual Madoz que, resumint, incloem en el mateix Annex nº 1.

La precarietat de la població a la segona meitat del segle XIX

El maig del 1868, encara podem llegir notícies a la naixent premsa local que reflecteixen la precarietat en que vivia la població berguedana: l'Ajuntament ha arribat a un conveni amb el forner de la vila per elaborar pa barat a fi de que "*puedan comerlo los individuos de la clase obrera, pues se había puesto tan caro, que a buen seguro hubiesen tenido que renunciar a probarlo los que sólo cuentan con un mezquino salario*"¹⁴. És de remarcar que de pa, no en podien comprar ni els que depenien estrictament d'un *mezquino salario*, de manera que els que no disposaven ni d'aquests ínfim recurs, sembla obvi que solament podien emigrar o provar d'emigrar. Aquesta notícia no és pas excepcional, ja que la veurem reproduïda sovint, junt amb altres de l'establiment de cuines pels pobres aturats, etc.. En definitiva ens sembla una mostra més de la precarietat d'una població que com element de supervivència solament comptava amb els horts urbans que ja hem vist en Zamora i el de Maldà i en les feixes que podien posar en cultiu en terrenys comunals i en la manufactura tèxtil. La mateixa orografia urbana probablement era determinant en un recinte urbà aplegat a la costa de sota el castell, per darrera del qual transcorria l'aigua de la riera de Metge. Part d'aquesta aigua es derivava cap a la població seguint el curs de la profunda rasa dels Molins, ara ja gairebé totalment obstruïda, urbanitzada i edificada.

Del mateix 1868, hom pot llegir també un article que s'ocupa de la manca d'aigua a la població que accentua la precarietat de la mateixa ¹⁵.

A aquesta població d'hortolans, pagesos i filadors i teixidors a mà, la mateixa manca d'aigua a que al·ludeixen, els ocasionarà sovintejades crisis de malalties contagioses i tot plegat, la misèria que obligava a molts dels seus habitants a la migració cap als emergents centres fabrils on podien trobar feina.

La migració, ni era un fet nou ni un fenomen cridat a desaparèixer: no solament emigraven temporalment o de manera definitiva els que tenien menys recursos, sinó que tampoc retornaven els pocs que havien tingut accés a estudis superiors que no podien pas desenvolupar en el seu pobre territori d'origen.

Caldria encara afegir-hi la d'alguns propietaris rurals que van perdre les hisendes més per la seva afecció a les taules de joc que no pas a les conjuntures econòmiques, i, la de molts d'aquests petits propietaris del Districte que per la inseguretats d'aquells bel·licosos temps, es van establir a les viles, majorment a la fortificada de Berga, amb més o menys tropa, on van obrir un petit comerç o negoci industrial o mercantil, de migrants beneficis, però que sumats al que obtenien dels contractes amb el seus masovers, els permetia viure com uns "senyors". Molts d'aquests senyors desvagats es van dedicar a la política local "garantint" el vol gallinaci de la mateixa. L'objectiu polític de tota aquesta gent, es limitava a no pagar –o pagar el mínim- de contribució i impostos de consums que, a diferència de les ciutats més grans, fàcilment es podien eludir. Aquest interès, tant particular, a la pràctica, suplia qualsevol ideari polític. La cosa no donava per més ja que amb la precarietat d'aquelles administracions hauria estat inútil pensar que s'hi podien anar a guanyar diners.

L'excepció, solament hauria pogut venir del que coneixem per *professions liberals*, que es limitaven a advocats i metges. D'aquests darrers n'hi havia pocs i cap es va complicar la vida, exceptuant Lluís Blanxart i Carles Casals, que podríem considerar propers als *higienistes*, uns anys més tard (sí que ho farien ja a l'entrar al segle XX els farmacèutics, més nombrosos) i els advocats i procuradors que, establerts en escriu, van protagonitzar pràcticament la vida política, movent-se generalment més pels interessos de les seves clienteles, si eren poderoses, que per idees o interessos de partit.

La precarietat i deficiències del nucli urbà de Berga que condicionava no solament la vida de les classes populars, l'anirem retrobant en diferents moments puntuals del nostre estudi ja que és raonable que tingués incidència política i econòmica al créixer la població i al desenvolupar-s'hi noves activitats, o les mateixes amb més intensitat. Partim d'una situació en què pels estrets carrers de Berga, sense empedrar, amb pronunciades pujades, baixades i escales, no hi podia circular ni un carro. Quan per determinats interessos privats o públics aquesta situació va esdevenir insostenible, es van generar conflictes polítics que alguna vegada van transcendir l'àmbit local, com veurem en el seu moment. Algunes aberracions urbanístiques relativament recents, encara venen dels *interessos* del temps que estudiem.

Dins la "La Catalunya rància".

Manllevem la ben trobada expressió *La Catalunya rància* a l'antropòleg Llorenç Prats en l'estudi que ha publicat de les topografies mèdiques de diverses poblacions catalanes en temps de la Restauració.¹⁶ La lectura del llibre del professor Prats ens confirma el que ja havíem intuït de les cites que diversos historiadors han fet d'autors de monografies mèdiques. Les considerem d'una gran vàlua per conèixer la història real d'aquells anys i moltes de les informacions aportades serien vàlides per l'estudi del nostre territori que com és lògic, no és pas excepcional. No disposant de cap d'aquestes aportacions que atribuïm a la precarietat cultural o manca d'interès dels nostres metges i tal vegada a un excés d'orgull local, ens ocuparem, com a succedani, d'un article titulat *Cuatro palabras sobre las condiciones higiénicas de Berga*. El firma F.Z.A. Interpretem que es tracta de Florentino Zavala ja que en el nº 26 d' *El Bergadán*, publicat el 8-XI-1868 podem llegir que la Junta de Barcelona ha nomenat jutge de 1ª Instància a Francisco Lliví, per a cobrir la vacant de José Zavala, cessat per la mateixa Junta. El cessat ha retornat al seu país natal, la Manxa i amb ell ha marxat el seu fill Florentino Zavala, mestre d'obres i col·laborador d'*El Bergadán*.

L'autor ens diu que havent ja passat l'epidèmia de verola es pot parlar serenament - diu - de les condicions higièniques de la població. L'entorn facilitaria que aquestes fossin

excel·lents, però a la pràctica, aquestes bones condicions es veuen disminuïdes per diverses causes:

Per Zavala, una de les principals causes, sinó la primera que perjudica a la salut pública és la manca de condicions higièniques a les vivendes en general i de manera molt especial a les vivendes de la nombrosa classe obrera, per ell, *la morada del obrero es un centro de insalubridad*.

La causa principal de la manca de condicions higièniques és la manca d'espai i de ventilació. Aquestes mancances s'agreugen, encara, perquè els baixos de la majoria d'aquestes vivendes, estan destinats a estables de vaques, de porcs i de conills.¹⁷

En aquestes condicions no és pot gaudir d'una bona salut, ja que com a mínim els seus habitants estan en *cierta predisposición para contraer enfermedades* al mancar l'aire pur, principal element de la vida sana, que mai arriben a respirar.

La preocupació, però, de Zavala no es limitava pas a l'higienisme, sinó que el preocupava tant o més la salut moral de la població que vivia en aquelles condicions d'habitatge. També hem de dir que tampoc és una novetat en els estudis d'aquesta mena¹⁸.

L'autor, contractista d'obres i per tant coneixedor de les característiques de les construccions berguedanes, clou el seu extens article fent unes recomanacions i avisant del risc que aquella situació pot presentar si no s'esmena¹⁹.

Aquestes queixes i recomanacions no van servir per a res o per ben poca cosa. Possiblement la situació denunciada encara es va anar agreujant, fins que per les causes denunciades per Zavala, les cases de la població es van començar d'ensorrar l'any 1891²⁰.

Quatre interpretacions fonamentals de Berga i la comarca: J.I.Chacón, Cels Gomis, Luis Morote i Jacint Vilardaga

Les quatre interpretacions fonamentals de Berga i la comarca són de J.I.Chacón, publicada el 1883; de Cels Gomis, publicada el 1884, de Luis Morote, publicada el 1891 i de Jacint Vilardaga, publicada el 1890.

El capità Chacón

El capità d'Estat Major J.I. Chacón, va fer un estudi de l'Alt Llobregat durant la tercera carlinada, publicat a Madrid el 1883. És del major interès la seva interpretació de la situació: un país dominat per una clerecia poc il·lustrada i fanàtica que en qualsevol moment podria provocar una insurrecció. Pel capità, el que més hi mancava era il·lustració i creiem que l'encertava. La solució que proposa per evitar els perills que, en la seva opinió, podien dur a una guerra civil, eren construir camins (que no quedin en projectes), i escoles.

Chacón demostra un bon coneixement del territori del que fa un encertat diagnòstic. En el mateix Annex nº 1, n'aportem alguns fragments.

Cels Gomis i Mestre (Reus, 1841- Barcelona, 1915)

Dedicarem una atenció especial a les aportacions de Gomis i Morote: Gomis no és mai citat; Morote n'ha estat reiteradament. Els dos autors tenien una reconeguda filiació política que els diferenciava, amb la diferència que la de Gomis la considerem honesta i la de Morote presenta més dubtes.

Gomis era nat a Reus, la seva família es va traslladar uns anys a Madrid on ell va estudiar la carrera d'enginyer de camins, que no va arribar a acabar per dedicar-se a l'estudi del traçat de ferrocarrils i altres obres públiques, ocupant càrrecs de responsabilitat tècnica amb notòria competència. Aquesta feina el va dur a treballar a Catalunya i a diverses zones d'Espanya. Observador de mena, va prendre notes del que observava que el van dur a realitzar treballs etnogràfics d'alt nivell i ben allunyats del romanticisme que s'estilava. Del federalisme d'Almirall i amb evident sensibilitat social va fer un viratge de pensador llibertari que el va dur a l'anarquisme, fins a darrers del segle XIX, que se'n va separar rebutjant les pràctiques violentes. Gomis que anhelava l'emancipació social va ésser ben vist pel moviment obrer que li reconeixia la seva sinceritat i rigor. La seva obra escrita és extensa i reconeguda com valuosa.

D'ací que creguem que les seves observacions del Berguedà tinguin una vàlua superior a la d'altres *viatgers* d'interpretacions interessades o de menys profunditat, tal vegada per menys competència.

Gomis va publicar l'any 1884 a l'Anuari de l'Associació d'Excursions Catalanes un *Itinerari de Manresa a Berga*, realitzat entre el juliol i l'octubre del 1881, quan es construïen les principals colònies de l'Alt Llobregat.

La primera colònia que troba és l'Ametlla de Merola i justifica l'atenció que l'hi dedica: "Com la tendència a formar colònies va desenvolupant-se cada dia més entre'ls industrials de las voras del Llobregat, espero que mos lectors me dispensarán que m'entretinga en la descripció de la que tinch a la vista, pera dona'lshi una idea de lo que son aquestos establiments".

La descripció que en fa Gomis és acurada i demostra els seus coneixements tècnics. Pel seu interès aportem fragments del seu viatge fins arribar a Berga, i de la ciutat, en el mateix Annex nº 1.

La breu aportació de Cels Gomis la considerem rellevant: pel que fa a la ciutat de Berga, que és bàsicament l'objectiu del nostre estudi, voldríem remarcar la "nova" decadència que es comença a experimentar per la manca bones comunicacions que concreta en el ferrocarril, que en detriment de la conca del Llobregat, ja aporta el de Sant Joan de les Abadesses a la comarca veïna.

Trobem especialment interessant, les seves observacions de les colònies que es construeixen vora el Llobregat, especialment l'Ametlla de Merola que és a la que dedica més espai.

En voldríem destacar dos aspectes: els habitatges pels obrers, ja construïts, que s'ampliaven quan visità la Colònia. Ens semblen d'una habitabilitat molt superior als que ocupaven a Berga i als que descriuen els higienistes en general. Certament, en aquell moment pateixen una sobre ocupació, possiblement conjuntural, deguda al gran nombre d'obriers forans ocupats en la que, comparativament, era una gran fàbrica.

L'altra aportació de Gomis que ens ha cridat l'atenció, és el reconeixement fet pels mateixos obrers, de percebre uns salaris alts, que es corrobora amb la varietat de productes de la botiga, que en algun cas es podrien considerar un luxe. Aquesta informació queda matisada per la denuncia de l'obligatorietat de comprar en aquest establiment, propietat de l'amo. En qualsevol cas sembla que és pot creure que els treballadors de l'Ametlla de Merola gaudien d'un poder adquisitiu superior al de l'entorn immediat.

La construcció de vivendes pels obrers segons la versió de Gomis, s'estava realitzant en diverses colònies i a la dels Rosal ja n'hi havia de construïdes i denuncia obertament les seves deficiències. (haurem de tractar tant dels Rosal, que, de moment no afegirem res més).

Luís Morote Greus (València, 1864- Madrid, 1913)

El 5 de maig del 1891, Luís Morote va publicar un article a *El Liberal* de Madrid sota el titular "*El feudalismo en las fábricas*". El dia 7 del mateix maig, el reproduïa *La Publicidad* de Barcelona. Aquest article ha gravat, probablement en excés, la historiografia de la industrialització del Berguedà i més concretament la de les colònies.

El primer autor que el va citar i reproduir-ne fragments, va ésser Miquel Izard en el seu conegut llibre d'associacionisme obrer.²¹

Va seguir l'Ignasi Terradas amb la seva interessant i polèmica aportació de la colònia de l'Ametlla de Merola²²

Va ésser Gràcia Dorel- Ferré, qui al nostre parer va publicar un llibre fonamental.²³ El llibre de Dorel- Ferré, amb un pròleg summament interessant de Jordi Nadal, desfà molts mites, massa reproduïts. L'autora, s'ocupa de l'aportació de Morote, del que reproduïx el text, que reproduïm en l'Annex corresponent.

Per l'autora "Els estudis, massa escassos, fets sobre les colònies industrials no permeten prou d'il·lustrar o de ponderar el text de Morote, ni d'esborrar el seu to volgudament polèmic".

Una aportació essencial és, al nostre parer, la de Carles Enrech²⁴. Aquest llibre creiem que té capítols difícilment superables: la feminització del treball en les fàbriques, l'estudi de tot el procés productiu, les especialitzacions i les "jerarquies" professionals i els processos d'ascens, etc. Enrech estudia detalladament com "el viratge paternalista social de la dècada dels 1890 va permetre a Prat de la Riba teoritzar sobre les colònies i la qüestió social a la seva obra *Ley jurídica de la indústria (1898)*". Prèviament escriu que "la imatge de la colònia industrial que tenim present és la d'una estampa impresa, la d'una obra acabada, que el famós reportatge de Luís Morote el 1891, publicat a *El Liberal* el 5 de maig, va contribuir a crear. El reportatge fou el producte del viatge pel Llobregat que efectuaren el republicà possibilista i diputat per Manresa, Emili Junoy, i el seu company de partit i periodista, el manresà Maurici Fius i Palà". També confirma que la colònia a que fa referència Morote, era la dels Rosal.

Deixades a banda les publicacions fetes en lloança al sistema paternalista, practicat suposadament per inspiració de la "doctrina social" de l'Església, és cert que l'article de Morote ha influït en "la imatge de la colònia industrial que tenim present", com diu Enrech. Ens preguntem, però, fins a quin punt aquesta imatge era exacta i per tant, cal preguntar-nos qui era Morote.

Luís Morote Greus (València 1864 - Madrid 1913) va ésser autor d'una extensa obra de la qual fa poc es va reeditar *La moral de la derrota*, escrit l'any 1900²⁵. És un llibre que vol ésser d'erudició històrica, republicà i jacobí, amb una denúncia del caciquisme que és interessant, on admet que qualsevol pot ésser diputat perquè la seva única tasca és limitar-se a votar el que li ordenen.

L'advocat valencià Luís Morote, amic de Blasco Ibañez, va publicar aquest article l'any 1891. S'havia traslladat a Madrid el 1889 per dedicar-se al periodisme com a medi de fer carrera política, com tants altres ho feien, entre ells Alejandro Lerroux (La Rambla, Córdoba 1864 - Madrid 1949) l'any 1886, on es conegueren i feren amistat política. Observem que tenien la mateixa edat.

El periodisme a Madrid era un pintoresc camp de batalla al servei dels polítics de tots els colors. Álvarez Junco que documenta aquests temps i activitats, escriu que a Madrid sortien 34 diaris²⁶. La vida dels periodistes era una aventura, de baralles i duels. Lerroux assolí fama de duelista. Entre el 1888 i 1895 almenys va haver-hi 150 duels per assumptes d'honor, polítics, periodístics o literaris.

Morote va ésser un periodista destacat, que va ésser diputat *canalejista* per diferents districtes (Cuba, Madrid, Gran Canària). Però quan va publicar aquest article era un jove proper a Lerroux.

El seu viatge a l'Alt Llobregat el va fer amb els lerrouxistes Junoy i Fius i Palà: Emili Junoy i Gelabert (Barcelona 1857-1931), conegut pel *negret de la Rambla*, era el periodista que redactava i dirigia *La Publicidad*, on Morote publicà el seu article.

De quan preparaven les eleccions del 1907, amb el republicà Amadeu Hurtado, aquest n'escriu: "Cambó desplegava una activitat inaudita, sense parar ni un instant. Va caure malalt dues vegades per massa tràfec, i ens havíem de reunir a casa seva, a prop del seu lliit. Tenia un ajudant devot i fidel en Emili Junoy, una personalitat molt curiosa de l'època que trobarem sovint en aquesta relació, i que tenia per Cambó la mateixa admiració que fins uns mesos abans havia tingut per Lerroux"²⁷.

L'altre company de viatge va ésser el periodista manresà Maurici Fius i Palà, (Manresa 1864-1920), també advocat i de la mateixa edat que Morote i Lerroux. Aquest va ésser regidor de Manresa el 1897, 1899 i alcalde el 1902.

Quan es va produir la gran vaga del 1890, Fius era el corresponsal de *La Publicidad* a Manresa.

En aquesta vaga, es van paraitzar totes les fàbriques del Llobregat des de Manresa a l'Alt Llobregat, amb l'única excepció de la dels Rosal²⁸. Es va dir que els de *Les Tres Classes de Vapor* i havien enviat piquets per aturar aquella fàbrica, però que no reeixiren. El mateix sindicat manifestaria no haver-hi enviat ningú dels seus²⁹.

Hem aportat aquesta informació perquè el text de Morote és el més reproduït, per explicar el Berguedà i les colònies d'aquell temps. Creiem, però, no és el més fiable. També creiem que no es pot parlar de la vida a les colònies, de les deficiències dels seus primers habitatges pels obrers, de les dificultats del seu incipient associacionisme, deixant de banda, la situació laboral a Barcelona, tant ben estudiada per Josep Benet i Cassimir Martí³⁰. I, avançant un xic més en el temps, les impressions del bisbe Morgades en les seves primeres visites pastorals, en arribar a Vic el 1882³¹.

Jacint Vilardaga Cañellas (Berga 1856-1936)

L'advocat Jacint Vilardaga, liberal destacat que retrobarem àmpliament en aquest estudi, va escriure una *Historia de Berga y breves noticias de su comarca desde los tiempos primitivos hasta nuestros días*, el 1890. Ampliada l'any 1919 en un altre publicació, *Efemérides Bergadanas*, continuen essent les dues úniques publicacions que s'ocupen, amb notòries llacunes, d'una història general. Vilardaga en la seva història presenta un capítol preliminar i un capítol final que ens semblen de notable interès per cloure aquest primer capítol que hem dedicat a l'àrea geogràfica. Reproduïm alguns fragments d'aquest text, en el mateix Annex nº 1.

El context de la publicació d'aquesta primera *Historia de Berga*, cal situar-lo a la primavera del 1877, quan l'alcalde Ramon Pujol i Thomàs va obtenir per la fins aleshores *Real Villa*, el reconeixement de *Ciutat*. A aquest fet el tractarem breument quan cronològicament arribem a aquella data. Avancem, però, quan amb motiu d'aquell nomenament, el batlle Pujol va publicar un extens article a *El Bergadán* on resumia la història de Berga amb notable erudició. Vilardaga en la seva obra es reconeix tributari d'aquest estudi de Ramon Pujol i Thomàs.

Tant Pujol com Vilardaga, de fet, són tributaris de Madoz al que segueixen fidelment; en alguns aspectes, però, Pujol amplia el contingut del *Diccionario* i Vilardaga amplià la publicació de Pujol.

Tot plegat és probable que solament tindria un interès anecdòtic si no fos perquè aquest autors van introduir en els seus escrits una sèrie de mites que encara perduren, com per exemple: un passat històric gloriós, fruit del romanticisme, basat en els privilegis reials atorgats a la vila i en la participació de la vila en determinades guerres; la llegenda de l'origen de la Patum i altres de menys transcendència i la narració d'un passat industrial de la vila, que calia recuperar i que té com a punt culminant, la introducció del cotó i l'invent de la màquina de filar coneguda com a "*berguedana*" o "*maixerina*". Aquest darrer aspecte ha estat estudiat i posat al seu lloc per Àngels Solà.³²

La interpretació històrica de Pujol i Vilardaga, en alguns aspectes prou valuosa, sobretot en Vilardaga, anirà aflorant en el discurs polític, historiogràfic i literari dels temps posteriors, caracteritzant-los amb un excés de falses il·lusions i manca de realisme, propis del romanticisme, que encara alguns erudits locals no han esmenat.

En l'Annex nº 1 reproduïm els fragments següents: respostes a Zamora; Testimoni de Rafael d'Amat; L'aportació de P. Madoz; Fragments de l'informe Chacón; Fragments del viatge de Cels Gomis; Luis Morote, *El Feudalismo en las fábricas*; Fragments de Jacint Vilardaga.

Capítol 2 Els grups socials

En les respostes al qüestionari de Zamora hem trobat una bona radiografia dels grups socials del seu temps que, creiem que va canviar ben poc fins a la industrialització del darrer terç del segle XIX. En P. Vilar ja trobem berguedans enriquits com la família Gironella i altres que arrenden el cobrament de les contribucions reials fora del Districte i s'enriqueixen. L'obra de Vilar es prou coneguda i no hi insistirem³³.

Pascual Madoz, del que ja ens hem ocupat, també fa la relació de les famílies nobles berguedanes, molt anades a menys.

Jacint Vilardaga en la seva *Historia de Berga*, ja esmentada dedica el capítol XVI al període que va del 1746 al 1808 aporta informació interessant pel que fa als grups socials del moment, que varien ben poc al segle XIX. Vilardaga fa una narració idíl·lica de la situació de l'Antic Règim, que té, però, punts d'interès³⁴.

Abans d'entrar en el poder del clergat i deixant a banda la qüestió de les famílies nobles, afeblides com a propietaris de terres exceptuant la dels De Martín a la que ens referirem àmpliament més endavant, i majoritàriament absentistes creiem oportú tornar a fer referència a la ciutat de Berga, capital de la comarca i a les seves limitacions.

Andrés Barrera ens parla de les *viles*, on s'han desenvolupat la petita indústria i el comerç, els tallers artesanals i els oficis especialitzats. Aquesta definició encaixaria perfectament amb la vila de Berga, però aquesta, era cap del partit judicial i per tant la capital que esdevindria ciutat el 1877. Aquest fet la diferencia de Gironella, La Pobla de Lillet i Bagà.

Barrera escriu que de la *vila* hem de passar a la ciutat mitjana, amb funcions de capçalera de la comarca i en descriu les característiques que entenem que s'ajusten a les de la ciutat que estudiem.³⁵

Església i societat berguedana.

Hem vist com Vilardaga senyala el relleu que els franciscans que ja havíem trobat en Zamora i, més encara, el que la Rda. Comunitat de Preveres, han tingut a la nostra història local. No es pot pas dir que exageri.

Els Franciscans

Els franciscans es van establir a Berga l'any 1239, però en van tornar a marxar, i s'hi van establir, definitivament, el 1330, segons va dir recentment la medievalista Dolors Santandreu en una conferència. A *Catalònia Religiosa*, donen les dates, del 1333-1840³⁶.

La seva incidència a la vida berguedana va ésser considerable, com ja hem vist en les respostes donades a Zamora. I no solament a la vida de la vila de Berga, sinó a totes les poblacions properes on anaven a predicar els frares en múltiples celebracions religioses i a recollir almoines a les nombroses masies pel "pa dels pobres". També, per la seva secular mala entesa amb el clergat secular, i més concretament amb la Rda. Comunitat de Preveres de Berga, amb qui competien en la contractació de sufragis, una bases del seu sosteniment.

Els testaments redactats per notaris eclesiàstics, encara a primers del segle XX, segueixen el mateix patró: el testador, de qui s'acreditava la seva salut mental, manifestava lliurement, que havia viscut al si de l'Església i que en ell volia morir; seguidament manava que fossin pagats els seus deutes, que enumerava si en tenia, i disposava que es celebressin pel bé de la seva ànima, quantitats de misses que podien ésser centenàries –el més elevat que he vist era de 500 misses- i qui les havia de celebrar, generalment, els preveres de la Comunitat o els frares de Sant Francesc. Per pagar aquests sufragis, sovint es llegaven terres o cases. Després es nomenaven hereus.

Aquesta pràctica venia de lluny, dels temps de la romanització. G. Duby, un medievalista clàssic, ja va explicar com l'Església va canviar la pràctica pagana de la tesauretzació funerària per les ofrenes o deixes a la mateixa Església.³⁷ Es començava a invertir en comprar la Glòria del Cel.

El franciscans, però, expropiats del seu convent en la desamortització del 1835, abandonaren la vila i aquell edifici es convertí en caserna militar, fins que retornaren ben entrat el segle XX. Així, doncs, no incidiran en el nostre estudi.

La Rda. Comunitat de Preveres

En les respostes a Zamora ja hem trobat referències interessants a aquesta institució i hem fet notar el sorprenent nombre dels seus membres. No era pas, però, una institució privativa de la vila de Berga, encara que sigui molt important i de molta durada: del segle XIII fins, ja residual, a finals del segle XX.

El claretià berguedà Joan Postius va escriure: "Comunidades de beneficiados: Antiguamente eran numerosas las Comunidades de beneficiados, especie de cabildos parroquiales o iglesias patrimoniales y recepticias, fundadas y sostenidas con rentas de legados píos y de bienes patrimoniales y organizadas a manera de colegiadas, pero con estatutos peculiares y a veces puramente consuetudinarios. Eran muchos los pueblos que gozaban de dos y más beneficios en cada parroquia y varias las parroquias que tenían

Comunidades numerosas. Sobresalían Anglesola, Bagá, Bellpuig, Berga, Biosca, Cardona, Cervera, Iborra, Morunys, Pobla de Lillet, Tárrega y Verdú”. Més endavant escriurà, en parlar del *Culto*: “La Comunidad de Presbíteros de Berga es de las más notables de Cataluña, ora por la antigüedad, ora por el número de comunitarios. Todas las rentas de la Comunidad de Presbíteros proceden de bienes que personas piadosas dejaron para sufragios, aunque sin darles forma de beneficios”³⁸.

Fer una història d'aquesta institució, imprescindible per conèixer la història del Berguedà i alguns pobles de comarques properes, seria un treball d'anys. També cal dir que l'hauria de fer un especialista en història econòmica, de manera que el que aportarem en aquest treball serà simplement una exposició cronològica de l'evolució dels seus *plans beneficials*, que ens permetrà veure que estableixen i *entreveure que oculten*. Òbviament, aportarem una exposició molt simple i incompleta, per respondre el gran interrogant: Com en un territori tant pobre es va poder crear i mantenir aquesta institució que va arribar a ésser de tanta entitat, tant conflictiva i a la vegada, tant popular?

Abans de plantejar el que seria la nostra hipòtesi, ens permetem exposar el significat d'uns quants termes que extraiem dels diccionaris: Una *Comunitat de beneficiats*, era una corporació secular, amb uns ingressos que usualment depenien en gran part de les *distribucions corals*, que comportaven la presència al Cor, a cada una de les hores canòniques.

Un *Benefici* era l'assignació perpètua d'unes rendes a la mantenció d'un clergue que complís unes determinades funcions de culte o pastorals.

No tots els beneficis, però, eren idèntics. Existien: *beneficis de col·lació*, per nomenament o aprovació de l'autoritat eclesiàstica competent; *beneficis patrimonials*, subjectes a alguna condició imposada pel seu fundador; *beneficis de patronat*, presentats pels patrons del benefici. Com podem veure, doncs, la distribució dels beneficis no era pas gaire igualitària, ja que les dotacions eren diferents. Per una altra banda, part dels ingressos d'un comunitari depenien de tenir dret a assistir al Cor, dret del que no gaudien pas tots els beneficiats. Sembla obvi que aquesta ambigüitat, afegida a la limitació de recursos, havia de generar conflictivitats, majorment, quan el nombre de comunitaris no era fix i s'adaptava a les rendes de que disposaven.

A mode d'hipòtesi. La nostra hipòtesi és que la Comunitat de Berga era polièdrica: una cara era l'elevat nombre dels seus membres, preveres originaris a Berga, més els aspirants a entrar-hi, tots ells residents a la vila que inevitablement havien d'incidir en aquella pobra societat.

Teòricament, tots els preveres nats a Berga tenien dret a entrar a formar-ne part, essent pràcticament, l'única via d'ascens social de les classes populars. La majoria, també viurien precàriament, però amb més seguretat que la gent de molts temps.

Alguns propietaris de Berga o de la comarca, amb casa i hort a Berga, solucionaven el problema d'un o dos cabalers sense mermar el patrimoni: fundaven un benefici a la Comunitat, amb preferència als familiars per ocupar-lo, els instal·laven a Berga amb alguna tia o germana solteres com a majordomes, i col·laboraven en la seva mantenció si el benefici no arribava.

És obvi que les dotacions de la Comunitat de Berga no eren les d'un Capítol Catedralici i que els sufragis i les funcions religioses no donaven per sostenir aquella clerecia, sovint malavinguda, i es va convertir en una banca que va generar un patrimoni considerable a la Comunitat, però insuficient per mantenir un nombre creixent de comunitaris. D'aquí els continuats conflictes per accedir-hi i els intents per limitar-ne l'abast. D'aquí també la seva

popularitat: la Comunitat, com entitat econòmica, bo i ésser limitada, era l'entitat més important del territori i qualsevol berguedà que hagués rebut ordres sagrades tenia dret a gaudir del privilegi d'ésser-ne “*accionista beneficiari*”. En resum, la majoria de famílies de la vila hi tenia algun membre o esperava tenir-li, per tant, els problemes de la Comunitat interessaven a tota la població.

Aquesta és la part d'història de la que mai s'ha parlat i que mai s'ha investigat. Una tasca pendent, difícil i probablement poc agraïda.

Una institució d'aquestes característiques, després del Concili Vaticà II, seria impensable, però en els anys que estudiem, va arribar a ésser forta, mitificada i cobejada. De fet, la Comunitat es va debilitar progressivament, més per la insuficiència de les seves rendes que per la disminució del seu nombre d'aspirants a accedir-hi.

El fet és que fins a la desamortització, la Comunitat de Berga va gaudir d'un patrimoni considerable. Per un treball que vàrem realitzar vàrem treballar en un dels nombrosos volums de l'arxiu d'aquesta institució titulat *Instruments de Marmons*. Es tracta d'una història d'aquesta possessió de la Comunitat, situada al terme de Capolat, entre els anys 1639 i 1847. És un llibre de comptes on es relacionen detalladament una sèrie d'èpoques signades davant notari. (apoca: “document públic o privat en que el creditor confessa haver rebut del deutor la quantitat que li devia”, segons el Diccionari Pompeu Fabra).

El llibre esmentat sobre Marmons i Sant Miquel és un bon exemple per a veure com, avançant diners per reparacions i ampliacions, la Comunitat es va convertint en propietària de molts masos com els esmentats, entre altres. A la vegada hem pogut veure l'endeutament de pagesos i comerciants, que com sempre, beneficiava als creditors de la Comunitat.

Una altra font d'ingressos o pèrdues, era la compra i venda d'accions en companyies i empreses, etc. Aquesta part de la història, mai citada ni estudiada, ens sembla és la que més pot aportar.

En aquest estudi, però, limitarem la història de la Comunitat als anys estudiats en aquest treball.

La fundació de la Comunitat. El Dr. Ramon Huch, comunitari, va morir el 4-XII-1927, interrompent una investigació que duia a terme a l'arxiu de la Comunitat per escriure una història religiosa de Berga. Els càrrecs de la Comunitat, el d'arxiver inclòs, es nomenaven per un any i eren rotatius. Huch va aprofitar-hi el temps, però malauradament la seva feina va quedar molt incompleta. Es va publicar l'any 1955³⁹.

Huch escriu: “l'examen d'una munió de documents que es troben al nostre arxiu ens porta a establir d'una manera moralment certa que l'origen de la nostra Comunitat està en les *dotacions* de les esglésies de Berga i en els diferents *llegats* per a pietosos sufragis per part de la noblesa, dels gremis i dels fidels de la població. Les dotacions d'aquestes esglésies importaren la creació de beneficis que s'erigiren imposant certes càrregues als obtentors, i els llegats per als esmentats sufragis crearen unes distribucions corals que s'augmentaven cada dia, a proporció que s'augmentava el nombre de les fundacions”. Com veurem, no era pas solament aquesta, la font dels ingressos de la Comunitat.

Segons Huch, el benefici més antic trobat, és el fundat per Pere de Castro, de Berga, sota l'advocació de Sant Pere de Cohors l'any 1267, quan es va edificar aquella església. La dotació del benefici foren alguns censos de diverses propietats, entre altres, de Gironella, l'Espunyola i Casserres. Segueix documentant la fundació de diversos beneficis, els anys: 1320, 1322, 1356, 1364, 1385, 1393, 1405, 1414, 1418, 1434, 1456.

Aquests beneficis, segons Huch, foren inclosos al catàleg general de Beneficis, autoritzat l'any **1776** pel bisbe Rafael Lasala formant un total de 49 beneficis. A l'església de Sant Joan de Berga hi havia almenys, 6 o 7 Beneficis més, segons l'autor.

L'organització de la Comunitat. Segons Huch, l'any 1332 hi havia a Berga tres menes de preveres: Beneficiats de la parroquial de Sta. Eulàlia, Beneficiats de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, i, "sacerdots originaris o fills de la població sense cap benefici canònic". Encara sense organització jurídica, aquests preveres "ja tenien nomenats dos procuradors encarregats de l'administració de les rendes i propietats llegades per a celebració de sufragis".

L'any **1355** aquests preveres ja formen una entitat jurídica amb el títol de *Col·legi de Preveres de la Vila de Berga*.

L'any **1381** l'abat de la Portella, Berenguer, Vicari General d'Urgell al Berguedà, estableix unes ordinacions, "*segurament les primeres*" on no es parla de beneficiats ni originaris, solament de *Preveres de la Vila de Berga* on estableix la manera d'administrar els béns de les fundacions i que se n'encarregaran dos procuradors o administradors que s'elegiran cada any.

L'any **1389** el bisbe d'Urgell Galcerand (sic) en dóna unes de noves confirmades a Avinyó el 23 d'abril del mateix any pel Papa Climent VIII. Aquestes foren reformades per unes terceres el 21 de maig del **1576**, pel bisbe d'Urgell Joan Dimas Loris. Unes de noves, del **1616**, duraren fins a finals del segle XIX. (aquestes darreres citades per Huch, de finals del segle XIX, són les del Vicari General Segarra del 1877, de les que ens ocuparem. Entre aquestes dues dates, però, hi ha un període llarg de tensions i disposicions no acceptades que Huch no esmenta).

Segons Huch, "d'acord amb aquestes constitucions, no eren admesos tots els preveres fills de la vila sinó segons el que permetien les rendes de la Comunitat, tenint en compte la sustentació honesta de llurs individus". Ja veiem doncs, que l'entrada a aquesta Institució de culte estava sotmesa, en cada moment, a la disponibilitat econòmica de la mateixa.

Huch continua dient que "El Vicari General de Solsona en executar l'any 1694 un decret o Indult Apostòlic de reducció de sufragis fixà el necessari per a la decent sustentació d'un resident en 170 lliures catalanes anyals. D'aquí ve que el nombre de residents de la Comunitat era sempre variable i augmentava o disminuïa segons les rendes", com ja havia dit anteriorment. Probablement el decret del vicari capitular vingué forçat pels mateixos comunitaris ja admesos, per limitar l'admissió d'aspirants amb qui repartir les rendes. Almenys aparentment, la porta d'entrada era oberta: "Per ésser admès a la Comunitat, tant per un originari com per un beneficiat, calia ésser sacerdot i haver fet, després d'haver cantat missa, sis mesos de servitud gratuïta, que consistia en el fet d'assistir gratuïtament i sense interrupció, durant mig any seguit, a tots els oficis i fundacions de la Comunitat." "També havien d'ésser examinats i aprovats en cant gregorià".

Els aspirants entraven a formar part de la Corporació guardant l'ordre d'antiguitat o prioritat en el compliment del servei gratuït, i per Huch, "com que als fills de Berga els era molt més fàcil la prestació d'aquest servei, resulta que aquests foren sempre molt més nombrosos que els beneficiats dintre la Comunitat".

Feta aquesta exposició, certament optimista, Huch dedica un capítol a *Les distribucions quotidianes*. L'autor parla de "la intensa pietat dels fills de Berga, que associats en diferents gremis, cooperaven també a cobrir l'import que exigia el lluïment del culte. D'aquí que s'instituiren i fundaren a la parròquia primerament misses conventuals per a les grans solemnitats, després el cant d'algunes hores canòniques, més tard alguna processó i algunes misses cantades a honor de sants patrons de les confraries o gremis i d'altres sants, i així successivament, fins que s'arribà al nombre importantíssim d'actes religiosos

que es celebraven a principis del segle XIX, època del màxim esplendor de la Comunitat, abans que la mà desamortitzadora del liberalisme despullés iniquament l'Església de sos béns i rendes". Huch atribueix la multiplicació dels actes de culte dels que es lucrava la Comunitat a *la intensa pietat dels fills de Berga*, però si tenim present que aquesta Institució també era una banca, resulta més comprensible, atenent la sempre precària situació econòmica: "Per fer-se una idea de la multitud de fundacions de nostra Comunitat n'hi ha prou dient que quasi no hi havia cap casa dintre de Berga, ni cap masia al districte que no fes algun censal a la Comunitat per la celebració de misses o aniversaris o algun altre acte de culte".

La precària situació econòmica de la vila que era endèmica feia insostenible l'existència de la Comunitat i d'ací la permanent conflictivitat que observem en la seva història que aporta el mateix Huch ⁴⁰.

Hem començat per l'aportació del Dr. Huch, per seguir un ordre cronològic en aquest apunt d'història de la Comunitat, que no té altre objectiu que exposar la incidència d'aquesta institució en la vida berguedana que creiem, moltes vegades, determinant. Insistim en que no pretenem fer una història, entre altres motius, pel fet de que els documents i aportacions amb que hem treballat són clarament interessats i responen a situacions molt concretes del moment de la seva redacció.

En síntesi. Fins el primer any del segle XX, no tenim constància de que s'escrivís cap ratlla de la història de la Comunitat. En el context de l'època, és raonable pensar que els comunitaris estaven més interessats en vetllar les seves rendes mermades per les desamortitzacions i en obtenir un pla beneficiat que els permetés a la vegada adaptar el seu nombre a aquestes rendes i mantenir la preeminència dels fills de Berga. Encara es regien pel pla del Dr. Segarra del 1877, amb diversos conflictes en la seva aplicació pel que fa a l'accés a la institució. Els esforços per renovar-lo al seu gust no degueren reeixir⁴¹.

En aquesta situació, el bisbe de Solsona Ramon Riu Cabanas (1895-1901) era nomenat bisbe de la Seu d'Urgell, on moriria pocs mesos després. Abans de deixar la seu solsonina per decret del 8-X-1901 va establir un nou pla beneficiat per la Comunitat, que com veurem més endavant va ésser molt combatut, participant en la polèmica bona part de la població: no solament obria la institució als foranis, sinó que considerava als comunitaris coadjutors de la Parròquia. Per acabar-ho d'adobar, ell mateix presentava uns candidats d'ofici, fet que suposava vulnerar, o almenys així s'interpretava, l'ordre establert per l'accés a la Comunitat, que no solament no varen ésser acceptats pels comunitaris sinó que varen ésser boicotejats per evitar-ne l'admissió, emparant-se en el pla Segarra del 1877, manipulant-lo si calia, per no compartir les rendes que anaven mermant.

Per substituir al Dr. Riu Cabanas va ésser nomenat el Dr. Joan Benlloch i Vivó (1901-1907) que també passaria a la Seu d'Urgell. Immediatament després del nomenament, la Comunitat i l'Ajuntament de Berga van adreçar al nou bisbe, un recurs on demanaven revocar les disposicions dictades pel ja difunt Dr. Riu Cabanas. Aquest recurs el va redactar el jurista Dr. Felicó, canonge doctoral de Solsona. Molt documentat, però, tendenciós, és la primera història de la Comunitat que es va escriure, que acabava dient que s'esperava de Benlloch, "un acto de justicia, devolviendo al dominio y posesión de los hijos naturales de la misma ciudad en el orden de presbiterato, cuanto, desde tiempo inmemorial, han poseído y de derecho les corresponde ante la Comunidad eclesiástica de Berga".

Els conflictes i diferències continuaven i, el 1906, alguns comunitaris es van negar a admetre al Cor a Ramon Elias Rodergas, un personatge singular pel seu liberalisme, que va posar una querella criminal a la Comunitat, juntament amb el Dr. Josep Calderer i

Planas, també afectat. El seu advocat va ésser C. Blanxart, el primer laic que va intervenir en afers comunitaris i que va publicar el recurs en qüestió, sota el titular *La Reverenda Comunidad de Presbíteros de la Iglesia Parroquial de Berga. Carta – réplica dirigida al Excmo. e Illmo. Sr. Doctor D. Juan Benlloch, Obispo de Hermópolis y Administrador Apostólico de la Diócesis de Solsona. (Octubre 1906)*. Editada per Imp. Moderna. Gravina, 10 Barcelona.

L'any 1916, amb motiu de la coronació canònica de la marededéu de Queralt, el claretià Postius va publicar la *Guia* ja esmentada, on aporta àmplia informació de la història de la Comunitat.

Per cronologia, ja que no apareix citat en cap de les aportacions anteriors, sembla que vindria l'obra inacabada del Dr. Huch i Guixer. Va ometre Huch aquestes darreres informacions? Va emmalaltir i no va tenir temps d'afegir-les a la seva obra?. No ho sabrem mai.

El recurs al bisbe Benlloch. El recurs presentat a Benlloch presentava els drets acumulats per la Comunitat durant segles, que el bisbe anterior no havia respectat.

L'escrit, presentava l'origen en aquests termes: "La Universidad de Berga que representaba los intereses comunales, de acuerdo con todos los *estamentos o brazos* que correspondían a las fuerzas vitales de la que fue Real Villa de Berga, realizó la reorganización de la Corporación eclesiástica de Berga, a fuer de titánicos esfuerzos y considerables sacrificios".

Segueix argumentant que la reorganització de la Comunitat va ésser completa. Es temia que no reeixiria a l'haver-hi altres corporacions com Sant Francesc, la Mercè i els hospitals de Sant Bernabé i Sant Llätzer, la Pietat i Santa Magdalena. La Rda. Comunitat de Preveres de Berga, *vulgarmente de originarios*, però, va surar per aquesta reorganització deguda a la iniciativa popular que va fer un esforç sobrehumà.

La classe popular va contribuir-hi amb els seus estalvis particulars, i les corporacions gremials van organitzar la Comunitat composta únicament per *originaris*. A alguns residents se'ls aplicava la forma de *beneficiats* si també eren originaris o nats a la població.

Posteriorment van entrar en vigor *plans beneficials* que no entraren en vigor i van caure en desús, predominant les *ordinacions* que regeixen la Comunitat.

El Govern espanyol i la Santa Seu van establir concordats i legislació beneficional que encara són vigents de coadjutoria que mai es van aplicar a la Comunitat.

El Provisor General i Governador Eclesiàstic de Solsona va legalitzar el funcionament de la Comunitat per mitjà d'un pla conveni que harmonitzava amb les ordinacions i plans acceptats i que responia a les prescripcions legals concordades amb la Santa Seu i les "*necessitats espirituals*" de la població.

En aquesta situació, el Dr. Riu per mitjà d'un *pla beneficional*, va "afectar hondamente sagrados intereses y hollar indiscutibles derechos, encarnados en la población en masa de Berga".

Seguidament el recurs presenta les seves *Consideracions* que, en algunes, no concorden pas del tot amb el que havien exposat.

Aparcarem de moment aquestes *consideracions* per presentar els *plans* que per la Comunitat havien preparat uns quants bisbes, segons Postius, val a dir que sense èxit.

El pla del bisbe Josep de Mezquia i Díaz. (1746-1772). El plet del 1763 al que ha fet referència Huch, es va produir durant el pontificat del bisbe Mezquia, que pel que fa a la Comunitat, va ésser de moltes tensions.

Postius escriu: “El Ilmo. Mezquia inauguró la segunda época de la Comunidad, época de honda transformación y de no pequeñas luchas entre la Comunidad y la Mitra. Valiéndose de la Real orden que ordenaba a los Prelados ejecutar la bula *Apostolici Ministerii*, dio nuevas Constituciones a la Comunidad, derogando los estatutos de 1616 y haciéndola numerada por decreto del año 1769. No creía el Sr. Mezquía en el mayor número de los naturales, antes lo suponía menor atendido el clero de la población, y así redujo a la mitad las plazas de originarios y de beneficiados, reservando ocho plazas para aquéllos y 24 para estos, una para cada dos (o sea, para 16 y para 48 respectivamente)”. Aquest pla sembla que no va ésser ni acceptat ni obeït.

El pla del bisbe Rafael Lasala i Locela (1773-1792) Aquest bisbe va imposar les Constitucions reformades el 1789, que reduïa a una tercera part el nombre d'originaris, que va ésser recorregut. Postius escriu: “Aunque aprobado por el Rey no prosperó el Plan diocesano, porque la Real Cámara escuchó las quejas de ambos cabildos de Berga y por Real orden del 1805 mandó ceder a los naturales los beneficios incongruos, observar los Estatutos de 1616 y no admitir beneficiados nombrados por la Curia que no tuviesen beneficio congruo, mientras el Prelado no reformase el Plan con arreglo a lo expresado y no se presentase al asentamiento de S. M. el Rey”.

El pla del bisbe Manuel Benito Tabernero (1814-1830). Benito va proposar el 1830 que passessin a originaris el beneficiats de lliure col·lació, deixant algunes places pels beneficiats de patronat. Els Patrons, òbviament, van protestar totes les presentacions. El context de l'època: Trienni Liberal 1820-1823; a l'octubre del 1820, decret de supressió de les ordres religioses; el territori i Solsona especialment convertit en escenari bèl·lic important, varen fer que el bisbe amenaçat per Rotten, fugís a refugiar-se a França l'any 1822. Seguiren les guerres carlines. Qui es podia ocupar dels problemes interns de la Comunitat?. Se n'ocuparia el Vicari Capitular Dr. Segarra l'any 1877, forçat per les desavinences entre comunitaris. No es pot pas dir que la Comunitat fos una germandat.

Retornem a les *Consideracions* del recurs presentat a Benlloch:

1/ La fundació primitiva de la *Rda. Comunitat de Preveres Originaris de Berga*, data de més de 500 anys, composta de simples preveres naturals de la població que, amb les seves famílies, van aportar els capitals necessaris.

2/ Que aquests fons s'han incrementat amb nous capitals, aplicables per emprar els productes resultants en atencions a la corporació de preveres originaris.

3/ Que d'aquesta manera ha funcionat la Comunitat de Berga durant dos segles regint-se i governant-se per constitucions i regles especials sense ingerències ni intervenció d'inspeccions superiors, excepte en la part espiritual.

4/ Que la Comunitat de Preveres originaris i residents a Berga, amb la “*seva perfecta organització*”, “imprimió el mayor lustre y solemne esplendor a los actos y ceremonias religiosas de la localidad”.

5/ La Comunitat va projectar crear dins la mateixa corporació algunes places de Comunitari addicionals amb el concurs d'elements de la noblesa i agrupacions gremials sota patronats laics o mixtes.

6/ La Comunitat va accedir a aquestes pretensions, “en cuanto no alcanzarán las plazas *beneficiales* a las de los *originarios* y a reserva de quedar subsistentes en todas sus partes las constituciones, ordenaciones y reglas por las que se hubieren regido los mismos originarios”.

7/ Per aquest motiu els *beneficis* de patronat es van considerar adherits a la Comunitat d'*originaris*, sense alterar estatuts ni ordenacions fonamentals.

8/ En 500 anys no s'han produït conflictes de funcionament durant els tres primers segles, sí posteriorment amb la unió i desunió de *beneficis* de patronat laical i de l'abast dels drets dels patrons en produir-se l'abolició dels senyorijs jurisdiccionalis i vinculacions i desaparició de determinats censos.

Aquestes controvèrsies van sorgir el 1741 quan, segons el Concordat de 1737, Felip V va prohibir fundar beneficis temporals, i decretà l'abolició dels fundats. També el 1796 quan Carles IV va prohibir la fundació de *capellanies* perpetues, sense llicència, ratificada per llei del 14-X-1820.

9/ Aquestes disposicions es limitaven a la Jurisdicció diocesana, en casos extrems en qüestions de caràcter d'organismes referents a l'abast *beneficial*.

10/ Que basta solament consignar que des de 1616 regeixen a la Comunitat les mateixes Constitucions que la regeixen actualment, sense limitacions, restriccions ni modificacions per mandat superior.

11/ Escriuen que, "per deixar en evidència la jurisdicció episcopal en èpoques anteriors pel que fa al valor i eficàcia dels Plans Beneficials", basta veure: Pla formalitzat pel bisbe Rafael Lasala l'11-V-1789, recorregut per l'Ajuntament de Berga en representació dels preveres originaris i residents, que "fue *reformado* el *Plan* referido por Decreto de S. M. Carlos IV, por fallo – consulta del Supremo Tribunal de la Cámara, de 9-III-1805, cuya aplicación tuvo lugar a 3 de agosto siguiente y por razón de cuya resolución S. M. ordenó se extinguiesen en la Iglesia Parroquial de Santa Eulalia de Berga todos los beneficios indotados, reduciéndose a legados píos los que tuviesen renta menor de la tercera parte de la Cóngrua Sinodal y que en consecuencia se dispuso también que las plazas de dichos beneficios indotados pertenecientes, *quedasen a favor de los presbíteros originarios*, como admisiones de Iglesia receptiva".

12/ El bisbe Manuel Benito Tabernero el 6-IV-1830 va formalitzar un altre pla de supressió de beneficis reformant el revocat del bisbe Lasala en termes de quedar suprimits i extingits amb aplicació a favor de la Fàbrica o Obreria de l'Església parroquial de Berga, la "*postata*, los que la tuvieren"; quedar reduïts a "legados píos" els beneficis suprimits que tinguessin alguna *postata* conforme a la Butlla *Apostolici ministerii*, conservant existents els set *beneficis restants*, conservant el dret a les respectives places de *residència* i quedar suprimits també tres dels *beneficis* units de lliure col·lació per deixar subsistents solament els d'*organista* i *sustentor*, i resultant en conseqüència fixada la Comunitat en 33 places de residència.

D'aquestes 33 places es van aplicar a títols beneficis, 7 de perpetus i 1 de temporal, quedant 25 places en compliment i execució de la Reial Resolució, s'assignaren i adjudicaren 23 places a favor dels preveres originaris de Berga com a admissions de "església receptiva", agregant a aquesta assignació la vacant d'un benefici extingit; quedant a més, dues places per l'organista i el receptor expressats.

El pla Tabernero ratificava a favor de la Comunitat els privilegis que "gaudia de temps immemorial", entre altres: la seva exclusiva elecció i nomenament d'aspirants a organista i *sustentor*; servei temporal gratuït i examen de cant gregorià dels preveres ingressats. (no n'indiquen cap altre).

13/ Segons la doctrina canònica tenen caràcter de "benefici eclesiàstic", les rendes unides a un ofici o càrrec eclesiàstic a l'Església, constituït amb autoritat del bisbe i dotat amb rendes determinades, en concordança amb el que disposen l'art. 19 del Concordat del

1851, Reial Decret de 14- XI del mateix any i R. O. del 8- II-1853 i 16- X-1855 i complementaris.

14/ D'acord amb aquesta doctrina, es conceptuen com a beneficis "seculars" els que posseeixen els clergues no lligats amb vots a ordres religioses, entre els quals: vicaries perpètuas i en general tots els beneficis exercits per clergues d'aquesta classe; "col·latius", quan pertanyen solament al nomenament d'un patró; "patrimonials", quan el **colador** no els confereix sinó amb motiu de presentació d'altra persona; "electius", els que es confereixen per sufragi; "patrimonials", els que es poden conferir a fills naturals de la diòcesi; "pílongos" u "originaris", els que estan destinats a fills de la parròquia o als batejats a la pila parroquial

15/ i 16/, Presenta diverses evolucions, per acabar en el Concordat del 1851.

17/ En el Concordat del 17-X-1851 es regulaven les vies d'accés als beneficis i es recomanava que "por el nuevo arreglo eclesiástico no quedaran lastimados los derechos de los actuales poseedores de cualquiera prebenda, beneficios o cargos, aun cuando debieran estar sujetos a supresión".

Fins aquí el recurs s'ha ocupat de resumir la situació jurídica de la Comunitat fins el 1877. sembla que, atenent l'objectiu del recurs, és que el redactat vol exposar a Benlloch, que l'existència de la Comunitat es deu a la voluntat de totes les classes socials de Berga que la van dotar econòmicament per mantenir tots els preveres nats a la població; que aquests privilegiats van accedir a admetre altres membres, però mai en detriment dels seus drets; que la situació real era que les rendes de la institució eren insuficients ja en aquell moment i s'havia d'acceptar limitar el nombre de comunitaris, i aplicar la legislació eclesiàstica i civil, però, en el cas de la supressió de beneficis amb dotació insuficient, mantenint els beneficis dels que els ocupaven; també es rellevant la insistència en els termes "originaris i residents" a la població: és evident que per assistir al Cor s'havia de residir a Berga, però també sembla raonable pensar que els beneficiats que no podien viure de les rendes del seu benefici, en espera de millorar-ne la dotació, acudissin als concursos de parròquies, que els obligarien a residir fora de Berga, encara que fos temporalment.

El pla Segarra del 1877, vigent fins el 1901. Exposades les *Consideracions* ja aportades, el recurs presentat a Benlloch per la Comunitat i l'Ajuntament entren al pla del 1877, vigent fins a la derogació del bisbe Riu.

A l'encapçalament diuen que el M. I. S. D. Pedro Jaime Segarra, canonge doctoral de Solsona, Provisor eclesiàstic i Vicari Capitular de la Diòcesi de Solsona, Seu vacant, el 19 – XI – 1877, va atorgar davant el Notari de Berga Antoni Pedrals, escriptura de conveni amb els representants legals de la Rda. Comunitat per la que varen quedar reconeguts a la mateixa tots els drets, preeminències i circumstàncies especials existents fins aquell moment i establint un nou pla d'organització que de comú acord ha de regir en el futur, segons les disposicions legals i *plans beneficials*.

Quan el bisbe Benlloch va rebre aquest recurs, redactat com hem vist, per un canonge de la seva Seu, i Jurista, és raonable pensar que degué demanar documentació a la Cúria, almenys el pla Segarra, el vigent.

"En la Ciudad de Berga. Diez y nueve de Nobre. del mil ochocientos setenta y siete. Atendido el diferente modo con que se ha apreciado hasta aquí el derecho de los hijos de esta Ciudad y el de los beneficiados en la admisión a la Comunidad de Pbro. de esta Iglesia parroquial. Atendido que ha sido esta causa de discusiones y pleitos, siempre lamentables, deseando evitarlos en lo sucesivo, y prevenir desde ahora todo cuanto pueda inducir a promoverlos: Puestos de acuerdo el M. I. S. D. Pedro Jaime Segarra (segueixen tots els títols) y la Rda. Comunidad de Pbro. de la Iglesia parroquial de Berga, han

convenido en establecer un nuevo plan de arreglo y organización de la mencionada Comunidad, contenido en los artículos siguientes”. En l’Annex nº 2, aportem el Pla Segarra.

Les *Consideracions* que presenta el recurs a aquest pla, són, entre altres:

23/ Amb el nou *pla* es reduïen les places residencials de la Comunitat, en relació amb les rendes distribuïbles, segons decrets del 1694, 1753, 1808 i 1865.

24/ La Comunitat establia 28 places: 16 d’admesos en qualitat d’originaris (*pilongos*) a favor dels fills legítims i naturals de Berga; 8 amb caràcter de beneficiats; 4 de caràcter oficial, destinats a “càrrecs determinats”.

25/ “Que a pesar del transcurso de tiempo mediado, no se ha interpuesto resolución alguna contra los derechos y preeminencias de que ha venido gozando la Comunidad de Presbíteros de Berga, obteniendo ésta del Tesoro público las láminas intransferibles representativas de sus bienes, con sus productos directos y transfiriendo sus inmuebles o beneficio propio, por medio de enajenaciones y realizando las reducciones de censales, como exceptuadas de las leyes desamortizadoras de la Nación”. I, finalment:

26/ “A pesar de todo ello”, el bisbe Ramon Riu i Cabanas va imposar un nou *pla* beneficial, aprovat per Decret del 8-X-1901, “por el que se pretendió, en sentido de reorganización y reforma de la Comunidad de Presbíteros de Berga, desnaturalizar en esencia el punto fundamento de su organismo, enervando y borrando de una sola plumada todos los derechos, privilegios y preeminencias de los hijos naturales de Berga que tuvieron el carácter de *originarios* por su carácter de presbiterato”.

El bisbe Benlloch (1901- 1907) i el desenllaç del conflicte.

El bisbe Joan Benlloch i Vivó (València 1864 - Madrid 1926) fou qui heretà el problema de la Comunitat, i probablement essent l’home assenyat, tampoc va ésser obeït pels comunitaris.

Benlloch és un personatge interessant. Jesús Castells i Serra va escriure la seva entrada al *Diccionari d’història eclesiàstica de Catalunya*, del que prenem un apunt. Ordenat prevere el 1888, fou fiscal general de l’arxidiòcesi. A Segòvia, vicari general i provisor (1899) i canonge xantre (1900). Nomenat administrador apostòlic de Solsona el 1901, fou consagrat el 1902. Bisbe de la Seu d’Urgell el 1907, a més de les obres pròpies del seu ministeri, promogué obres d’utilitat pública, com la construcció de les carreteres d’Andorra, i també l’enllaç de Bassella a Solsona i el definitiu de la Seu a Puigcerdà. També va impulsar la restauració de la catedral de la Seu. El 1918 va ésser promogut metropolità de Burgos i el 1921, cardenal. Castells aporta informació de moltes de les actuacions de Benlloch, però ens limitarem a reproduir una cita breu: “Hom l’anomenava el *bisbe pacificador* per les seves intervencions, sortosament reeixides, en assumptes administratius, vells i enutjosos, de la diòcesi”.

Una sèrie d’anècdotes, verídiques o atribuïdes a Benlloch - alguna recollida per Josep Pla a *Un senyor de Barcelona* – ens el descobreixen com un home de fina ironia. Una de poc coneguda: al poc temps d’ésser a Solsona va rebre la visita d’uns amics. Un dels visitants, sorprès del magnífic palau episcopal, al començar a pujar l’escala, li hauria comentat: “Este palacio, tiene una escalera magnífica”, al que el bisbe hauria respost: “Sí, pero pocas veces la verdad sube por ella”. Si és certa, probablement el bisbe tenia raó.

En qualsevol cas, sembla que un personatge d'aquestes característiques personals era qui el plet berguedà necessitava, i així sembla interpretar-ho Postius.

Postius, que tenia un germà comunitari, també s'ocupa de la decisió del bisbe Riu i de l'actuació de Benlloch: "el Vicario Capitular Sr. Segarra, de acuerdo con originarios y beneficiados, redactó en 1877 el *Plan - Convenio* de la Comunidad, que deja a los originarios como en el Plan de 1830 y a los beneficiados de patronato como en el de 1780. Ni aun así cesaron los litigios, por lo cual la Comunidad quiso concertar con el Ilmo. Señor Riu un nuevo Plan, pero el Prelado, en vez de limitar a dos o tres las plazas de los beneficiados de patronato por ser incongruos, lo hizo al revés de lo que se le pedía, pues su Plan de 1901 volvía al de 1789 y resucitaba los beneficios de libre colación que no se habían provisto desde 1805 por lo menos". D'acord amb el pla del 1901 que el bisbe Riu havia establert, ell mateix va nomenar comunitaris. Riu també considerava als membres de la Comunitat com a *beneficiats coadjutors* de la parròquia. La Comunitat no va acceptar ni el Pla de Riu ni els nomenaments que pretenia imposar i es va negar a donar possessió dels beneficis als designats pel bisbe.

Seguint l'aportació de Postius, el bisbe va amenaçar a la Comunitat amb la suspensió, i aquesta va apel·lar al Tribunal Metropolità.

En aquesta situació, el bisbe Riu va ésser nomenat per la Seu d'Urgell, substituint-lo Benlloch a Solsona.

Postius escriu: "En esto llegó el Ilmo. Benlloch y procuró amistosamente, como acostumbra en todas sus empresas, concertar el nuevo Plan, cosa sumamente difícil, porque los residentes de Berga así originarios como beneficiados reclamaban el derecho consuetudinario, derecho escrito en 1616, fielmente observado por la Comunidad y respetado por la Cámara Apostólica en causa de 1723, por el Diocesano en causa de 1763 y por la Real Cámara Eclesiástica en la citada Real orden de 1805, en que se decía que los Estatutos de 1616 "*No ha debido ni podido derogar la Autoridad Ordinaria*". Postius, també expert en Dret Canònic, aporta els seus raonaments ⁴².

Postius continua: "Afortunadamente se llegó a una fórmula y la Comunidad de 32 beneficiados, presidida por el Señor Arcipreste de Santa Eulalia, sigue dando grande lustre al culto de Dios, solemnidad a los funerales y realce extraordinario en las procesiones y solemnidades de la Iglesia. Señaladamente tomó siempre parte muy activa en el culto de Nuestra Señora de Queralt y aun en la Administración del Santuario de este nombre". L'escrit de Postius és del 1916 i omet els conflicte amb la Comunitat, que es van produir en el pontificat de Benlloch.

És obvi que, posar pau a la Comunitat, el bisbe Benlloch no ho tenia pas fàcil. Ja hem esmentat el plet de mossèn Ramon Elias a la Comunitat el 1906, defensat per l'advocat liberal Cassimir Blanxart; la documentació va ésser en part, editada. Veurem alguna informació d'aquesta publicació: és datada a Berga el 22-X-1906, la signa el mateix advocat i va adreçada a Benlloch, com ja hem dit.

La carta-rèplica en qüestió és la resposta a una altra remesa pel bisbe el darrer 20 de desembre en resposta a una de Blanxart, advocat d'Elias a qui es negava l'accés al Cor de la Comunitat. Blanxart agràia la carta de Benlloch i manifestava el seu total acord amb la interpretació jurídica que feia el bisbe. Exposava però, una sèrie de *consideracions*, que resumim:

Ramon Elias Rodergas havia obtingut del patronat de *Roqueta*, de Sagàs, el benefici de Sant Antoni de Pàdua, a la Comunitat i, com a tal fou col·locat per l'autoritat diocesana. El Vicari General i Provisor eclesiàstic de Solsona va ordenar que fos admès per cobrir la vacant del difunt Pau Rocadenbosch i Sentias. Expressava la seva ordre en aquests

termes: “mandamos al Presidente de la expresada Comunidad y en su defecto o ausencia al que lo sustituya y haga sus veces, ponga en posesión al Rdo. Ramón Elias y Rodergas, dándonos conocimiento del día en que tenga lugar y *Ordenamos* a la Rda. Comunidad, que le tenga por tal beneficiado con todos los derechos y preeminencias que por razón del beneficio le correspondan”. Aquesta ordre fou signada a Solsona el 22-XII-1903, pel Dr. Jaume Viladrich, Vicari General.

Per fer complir aquesta ordre, l'esmentat Elias, en presència i amb la intervenció del notari Llorenç Picart i Pons, va requerir al President de la Comunitat mossèn Josep Safont i Pons que li conferís la possessió ordenada. L'ordre no es va complir: el President, per mitjà del Secretari va contestar que, no havent rebut un “auto” notificant-li aquest nomenament, no el complimentava. Immediatament, mossèn Safont es va absentar.

Continuant absent Safont, Elias va insistir en el seu nomenament, i en presència del mateix Notari, varen ésser requerits els restants Jurats de la Comunitat per procedir a donar possessió a Elias del seu benefici. Aquests Jurats van continuar en la seva negativa, exceptuant el Dr. Josep Calderer i Badrinas, comunitari degà, que admetent el valor del decret del Vicari General, va conferir a Elias la possessió ordenada.

El Notari va aixecar acta, fent constar que els preveres Josep Safont, president, i Josep Casafont, secretari i altres comunitaris, “incurrieron en responsabilidad de desobediencia grave a la Superioridad, tanto por la negativa rotunda a cumplimentar sus mandatos, como por las protestas expuestas acerca la competencia y jurisdicción de dicho Provisorato”.

El mateix 24 de desembre de 1903, ja possessionat del benefici, Elias va requerir del President accidental, en exercici en aquell acte, mossèn Josep Sala i Huch, que se li assignés seient al Cor, petició a la que es va negar, “mandándole que se abstuviese de entrar ni permanecer en el Coro por cuanto se le sacaría forzosamente del local”. Aquesta discussió es va produir davant el notari Picart que, assistit de quatre testimonis, va aixecar acta.

Segons Blanxart, la injustificada i improcedent conducta d'aquests Comunitaris, va ésser secundada pels Rnds. Josep Vilardaga, Tomàs Ros i altres, com va fer constar Elias en la instància tramesa al Provisorat Diocesà el 28 de desembre del mateix 1903, en la qual demanava es fessin respectar els seus drets Comunitaris i se l'autoritzés per reclamar la indemnització per danys i perjudicis i s'exigissin responsabilitats als que havien desobeït. Elias va presentar una querella criminal, “tanto por lo que se relacionara a actos de verdadera indisciplina eclesiástica, por la marcada resistencia al cumplimiento de los mandatos de la Superioridad Diocesana, como así también por la falsedad de actos comunitarios y falsificación de documentos, según certificaciones libradas al acto” (Cosideraciones, nº 34).

Aquests fets van produir un gran escàndol a la població. Era del domini públic que al Cor de la Comunitat s'havien alçat els bastons i els bordons i algun reverent havia rebut.

Aquesta actitud de la Comunitat tenia precedents. En l'escrit de Blanxart, recorda a Benlloch que el desembre del 1902, pels mateixos motius, mossèn Manuel Rodergas havia presentat un plet a la Comunitat i que el Tribunal Metropolità havia fallat a favor de Rodergas.

Clourem aquí aquest apartat que, com ja s'ha dit, ens portaria més enllà del període estudiat. Ens sembla suficient, per apuntar la incidència de la Comunitat a la vida berguedana i com la precarietat econòmica d'aquesta institució va dur a continuats conflictes interns. En definitiva, en la vida eclesiàstica dels preveres berguedans es donaven unes pugnes similars al caïnisme polític que estudiarem.

Clericalisme i anticlericalisme

La implantació del liberalisme a la societat va generar una gran por, atada per l'anticlericalisme dels liberals i la seva premsa. Caro Baroja ha escrit que l'anticlericalisme era un dels principals ingredients de tot partit revolucionari.⁴³ Qüestió a banda seria, establir les motivacions que alimentaven l'anticlericalisme i que motivaren alguns dels seus actes més violents.

No es pot, però parlar d'anticlericalisme sense parlar de clericalisme. Joan Bada ha escrit: "Por clericalismo entendemos generalmente la traducción y encauzamiento de la fe en instrumento de poder. En el clericalismo religión y política se entrecruzan y la Iglesia se vale del Estado, o del poder político, para reafirmar un sistema de poder eclesiástico, o el Estado, o el poder político, se vale de la Iglesia para afianzar el sistema de gobierno o las situaciones político-sociales"⁴⁴.

Pel que fa a la cita de Caro Baroja intuïm que al Berguedà, atenent el que hem dit a l'apartat anterior, sense implantació d'un partit revolucionari, podria traduir-se, com a màxim, en l'aplicació del terme "lliurepensador" a algun dels liberals locals més il·lustrats. No hem trobat documentades ni trameses per tradició oral mostres de anticlericalisme popular, exceptuant algun fet puntual de Carnaval; al mateix teatre Quevedo de Cal Negre quan era el centre liberal, les obres teatrals que s'hi representaven no anaven pas per aquest camí: s'hi representaven obres com La Passió i els Pastorets; també d'autors locals com Joan Canal i Gamisans – *L'Ascensió de Cristo* i *El Castell de Blancafort*, etc.- més pròpies d'un centre catòlic que d'un casino liberal, on semblaria més raonable que es representés el teatre de Robrenyo. Les denúncies a aquest centre, es limitaren a alguna ballada feta en temps de quaresma.

La cita de Bada, creiem que defineix ajustadament la situació berguedana, perquèensem que, a Berga, més que parlar d'"anticlericalisme" probablement solament podem parlar de "clericalisme".

En una societat com la berguedana on com hem vist en l'apartat anterior la influència del clergat sembla que podia ésser tant determinant, ens sembla raonable plantejar-nos, encara que molt breument, algunes característiques del liberalisme i l'antiliberalisme que es van donar al Berguedà. Aquesta qüestió l'anirem trobant al llarg d'aquest estudi i la tractarem en tres períodes diferents: aquest apartat d'introducció el clourem amb les carlinades; ens en tornarem a ocupar en el capítol del 1868 amb la "Gloriosa"; i, finalment, en el capítol on tractarem les eleccions legislatives del 1889, tractarem de la premsa integrista editada a Berga –*El Eco de Queralt* i *La Voz de Queralt*- i de la divisió dels carlins que a Berga va tenir ampli ressò la premsa local del moment.

Entenem que se'ns fa imprescindible fixar amb una breu cronologia el marc històric general d'aquest període de grans convulsions:

Pel tractat de Fontainebleau signat entre Carles IV i Napoleó (27-X-1807) tropes franceses entren a Espanya i el dos de maig del 1808 un aixecament popular s'oposa a aquesta invasió dels hereus de la Revolució Francesa. Ja en la guerra contra el Francès es va a utilitzar la trilogia "*Religió-Rei-Pàtria*". A. Moliner, escriu: "*Aquesta fórmula trinitària tendeix a ressaltar una mística gairebé religiosa, "sagrada", que ja s'havia utilitzat en la documentació anterior a la guerra (Guerra Gran contra França, 1793-1795, "Pàtria i nació"). Explicita els tres pilars bàsics, on es podia trobar la unitat per la lluita"*⁴⁵.

El 19-III-1812, les Corts reunides a Cadis van promulgar la primera Constitució liberal que va suposar un pas important en el combat entre l'absolutisme i el liberalisme iniciat amb la guerra del Francès. Aquelles Corts van emprendre reformes liberals com l'abolició de la Inquisició (22-II-1813) i reformes a la hisenda atenent el Deute (13-IX-1813).

El 13-V-1814, Ferran VII entrà a Madrid i restablí l'absolutisme: la Inquisició (21-VII-1814) i els "señoríos territoriales" (15-IX-1814). Començaren els intents d'aixecaments liberals:

Vidal a València (1-I-1819); Lacy a Catalunya (5-8-IV-1819); Quiroga, Riego i López Baños a Andalusia (1-I-1820). El 7 de març el Rei fa concessions als liberals i el 9-VII-1820, jura la Constitució. Aquest període del 1814 al 1820 es considerat el primer regnat de Ferran VII.

Un segon període d'aquest regnat lamentable seria el Trienni Constitucional (1820-1823) contra el qual es produiran els aixecaments absolutistes (reialistes) com a guerrilla rural contrarevolucionària a Catalunya, ja intentats el 1821: (el "Misses" a l'Empordà, el febrer del 1822 i Montaner, un xocolater i sergent retirat berguedà, a Castellar de N'Hug el març del mateix any, i al País Basc el maig del 1822; el 12-14-VII s'instal·là la Regència absolutista d'Urgell, presidida per Mataflorida de la que formaven part l'arquebisbe Creus de Tarragona i el d'Eroles. El novembre la Regència era expulsada. El setembre, el capità general Espoz i Mina inicià l'ofensiva contra els absolutistes i el primer d'abril havia recuperat les poblacions ocupades. Jaume Torras ha aportat el mapa del territori ocupat pels reialistes en el seu estudi, que ha esdevingut un clàssic.⁴⁶ Deixem constància, que a banda alguns membres del pobre clergat de pagès, el Berguedà solament va aportar dos personatges rellevants a les partides reialistes: el ja esmentat Montaner i Josep Bosoms, nat a Vallcebre, conegut per *Jep dels Estanys*, un aventurer amb accions d'autèntic delinqüent.

El gener del 1823 la Santa Aliança va armar l'exèrcit conegut pels Cent Mil Fills de Sant Lluís per esclafar la revolució liberal d'Espanya i el set d'abril començà la invasió; a l'octubre, Ferran VII tornava a ésser un rei absolut i es desfermava la repressió absolutista fins a finals del 1827⁴⁷.

Sembla fora de discussió que els pilars de l'Antic Règim foren somoguts fortament en els períodes esmentats: guerra del Francès i Corts de Cadis (1808-1814), en que comença el combat entre l'absolutisme i el liberalisme i Trienni Liberal (1820-1823). Tampoc es discuteix que l'Església era un dels principals, sinó el més important, dels pilars de l'Antic Règim, que veia intervenir l'Estat en la seva estructuració i interessos, atropellada en la seva immunitat i atacada en les seves doctrines.

El tema és d'una notable complexitat i ací solament el deixem esbossat, ja que no podem parlar de blocs monolítics: els liberals es van escindir entre exaltats i moderats i pel que fa a l'Església, tampoc podem comparar al bisbe de Barcelona, Pau de Schar, que com algun altre bisbe va manar jurar la Constitució i no fou obeït per molts clergues, estudiat per Bada⁴⁸ i el mitificat bisbe de Vic, Raimon Strauch, assassinat per l'exèrcit liberal, estudiat per Figuerola⁴⁹. A Solsona, el bisbe Manuel Benito i Taberner, va fugir a refugiar-se a França el 1822⁵⁰.

Aquest apartat no s'ocupa pas del que és l'objecte del nostre estudi, però ens ha semblat imprescindible un apunt, per conèixer i entendre més, la gent i els seus comportaments socials i electorals, en temps de la Restauració. Farem solament alguna referència a dos temes que considerem cabdals i que pel que fa al Berguedà, no han estat estudiats: 1/ Les desamortitzacions i 2/ el carlisme.

1/ *Les desamortitzacions*. Ens limitarem, bàsicament a les de béns eclesiàstics de la que ja hem referència al parlar de la Comunitat. Santirso ho resumeix d'aquesta manera: "*En síntesi: el triomf de la revolució burgesa a Espanya (i a Portugal, i als estats italians) passava de forma natural per expropiar l'Església i arribar després a un acord amb l'aristocràcia laica*".⁵¹ La desamortització dels béns eclesiàstics que obeïa a problemes de la Hisenda i a la voluntat de reduir el poder de l'Església, també té la seva cronologia: Mendizabal (1834-1837). En acabar el Trienni Liberal, en part, i l'Església recuperaria béns desamortitzats; Madoz el 1855, que segons Bada, "donaria un pas de gegant, que es reblaria amb "La Gloriosa" (1868)"⁵².

Al no comptar encara amb un estudi de les desamortitzacions al Berguedà no ens permet avançar els seus efectes. Solament ens podem limitar a dir, que pensem no van generar l'anticlericalisme que en general van suscitar, possiblement pel control que el clergat rural exercia sobre aquella societat bàsicament camperola i tan allunyada dels grans centres urbans i sobretot, perquè fins a finals de segle la desamortització al Berguedà, probablement, va tenir una incidència limitada. No podem menystenir el pobre estat de l'agricultura al Berguedà, que sense vies de comunicació i per tant lluny del mercat, devia resultar pels pocs que podien comprar terres, una inversió poc atractiva. Serà al tombar el segle quan amb les primeres carreteres i el ferrocarril, els compradors de fusta s'abocaran a la desforestació dels boscos verges, ja desamortitzats i a l'abast. Tampoc sembla que la desamortització al Berguedà, almenys en els seus primers temps, fos molt efectiva a diferència dels temps de després de "La Gloriosa":

El setembre del 1887 l'advocat liberal Penina escrivia al seu periòdic, *El Bergadán*, que havia defensat judicialment els interessos de la Rda. Comunitat de Berga contra Miquel Casals Malagarriga, de Cardona, que no pagava els censos a aquella institució i havia guanyat. La sentència, deia Penina, establia jurisprudència "de que no obstante las leyes desamortizadoras, todos los que prestan censos a la Comunidad de Berga vienen y vendrán obligados al pago de las pensiones vencidas hasta que el Estado haya hecho entrega de Inscripciones intransferibles de la deuda por un valor igual al de los censos cedidos en virtud del Concordato (1851), desvaneciéndose con esto la preocupación en que algunos estaban de que podían redimir al Estado, y no tenían que pagar las pensiones vencidas a la Rda. Comunidad, preocupación por cierto incomprensible por parte de muchos que ni redimían al Estado ni pagaban a la Comunidad.

Por ser en tanto número los que en este país prestan censos a la Rda. Comunidad de Berga, y a las de Cardona, Bagá y La Pobla que se hallan en el mismo caso, hemos insertado la sentencia antecedente, a fin de que sepan los interesados a qué atenerse y puedan obrar con el debido conocimiento de causa y evitar una oposición que les acarree los crecidos gastos de un litigio perdido con costas".⁵³ Hem vist com la Comunitat es lamentava de les pèrdues que l'hi havia representat la desamortització, però també és probable que si hagués estat molt rigorosa, aquella institució hauria desaparegut i no va pas ésser així.

Ramon Felipó ha fet una aportació interessant entorn a la propietat del santuari de Queralt i les seves terres, que no va ésser desamortitzat, per la intervenció de l'Ajuntament de Berga. A la segona dècada del segle XX, Ajuntament i bisbat encara discutien per la seva propietat⁵⁴.

La desamortització de terres de la parròquia d'Avià, propera a Berga ha estat estudiada documentalment per Ramon Viladés, que dedica varie pàgines del seu llibre a aquest tema⁵⁵.

2/ *El carlisme*. L'estudi del carlisme que ha generat una voluminosa bibliografia és d'una notòria complexitat: és obvi, que com en tots els temes amb càrrega ideològica prèvia, siguin ben diferents les conclusions de la historiografia carlina i conservadora de les de l'escola liberal progressista. Fàcilment es poden veure interpretacions en base a cites o publicacions puntuals que sembla que no concorden gaire amb altres documents o testimonis de l'època. Amb el període 1931-1939, passa quelcom semblant. En ambdós casos, podem trobar publicacions amb una nítida voluntat de manipulació i moltes "aportacions" que solament són plagis interessats, per recolzar una idea prèvia.

Ens semblen imprescindibles les aportacions de J.Canal, J.Aróstegui, J.Torras, J.Fontana, J.Aguirreazkenaga, J.M.Ortiz, P.Anguera i J.Millàn⁵⁶, que entenem que plantegen les vies d'investigació que cal seguir en aquest camp.

Continuarà havent-hi interpretacions per tots els gustos ⁵⁷, però la documentació que hem vist del Berguedà, certament insuficient, creiem que abona la tesi de Santirso en la seva tesi doctoral, sobre la que coneixem com a primera guerra carlina que, per aquest autor és “*la guerra civil dels set anys*”. Escriu: “També hi ha una considerable distància entre dir que les classes populars van estar al cantó isabelí i sostenir que les partides carlines no es nodriren de jornalers i artesans, ja que és una veritat acceptada que així va ser. Avui dia no hi ha dues interpretacions d’allò que s’acostuma a dir la base social del carlisme: una sosté que els pagesos, l’Església i els nobles catalans van ser carlins, ergo el carlisme fou la justa causa de la majoria del catòlic poble català, i no pas el liberalisme ateu i materialista; l’altra interpretació afirma que els camperols catalans no van ser carlins, sinó antiliberals, perquè tant durant el Trienni com durant la Regència, el nou ordre econòmic els tractà pitjor que el vell.

Això no obstant, si hom se ceneix als fets l’enigma dels camperols carlins desapareix tot d’una, perquè la pagesia catalana ni va fer costat al carlisme, ni hi milità, ni va contreure amb els senyors cap mena d’aliança circumstancial. La inexistència de la *base popular* del carlisme català (que no ha de ser confosa amb la *tropa carlina*) es demostra perquè cap població de Catalunya no es lliurà voluntàriament als carlins al llarg de tota la guerra, perquè la geografia de la incorporació al carlisme no va ser estable ni independent del curs del conflicte, perquè si Catalunya no compartís frontera amb França i Andorra potser no caldria ni parlar de carlisme català i perquè el nombre d’enrolats amb els facciosos minvà dràsticament més d’un cop, en relació inversa amb els triomfs polítics i socials del liberalisme al poder.

Després de seguir amb cert detall l’evolució de la guerra, la resposta a la pregunta de per què hi va haver carlins a Catalunya durant 1833-1840 és prou diferent a la que subministraren les hipòtesis vigents. La majoria dels qui combateren a favor de Don Carles ho van fer perquè els hi obligà un exèrcit carlí de fora del Principat, perquè les tropes carlines dominaren les contrades on vivien i perquè els carlins van pagar un sou per guerrear imprescindible en uns temps difícils. Ultra això, la minoria que dirigí les guerrilles va lluitar perquè la guerra havia esdevingut la seva forma de vida els últims anys, així com una de les poques formes de promoció social que tenia a l’abast”. ⁵⁸

La documentació del carlisme al Berguedà, creiem que abona la tesi de Santirso. Aprofundir en aquesta qüestió, no és al nostre abast i com ja hem dit, tampoc és l’objecte d’aquest estudi. Dit això, també afegirem que el carlisme que finalment es va imposar al Berguedà, pensem que va ésser el *nou carlisme*, estudiat per Jordi Canal ⁵⁹.

Més que parlar de carlisme, doncs, entenem que en termes d’història general, caldria parlar de les resistències al procés de liberalització que es vivia a Europa i que a Catalunya, simplifiquem amb el terme *carlisme*, com a bandera dels absolutistes. Pel que fa al microcosmos berguedà, veurem el modestíssim abast i objectius dels representants del liberalisme en aquest territori, més conservadors que liberals i, ja no diem revolucionaris, en els fets del 1868. Així, doncs, creiem que més que parlar de carlisme ens cal parlar de l’absolutisme com a oposició al llegat de les idees de la Il·lustració i la sempre “dimonitzada” Revolució Francesa, que els absolutistes veuran com a causant de tots els mals que afligien al país i a l’Església.

El “carlisme”, però, entenem que no deixa d’ésser el compendi d’un llarg, lent i sinuós període d’oposició al liberalisme dels partidaris de mantenir l’Antic Règim, al Berguedà, clergat i “clericals”, que van projectar un “model social” que va ésser útil als industrials establerts al territori. En aquest sentit sí que podem dir que el carlisme, vençut per les armes va triomfar en les idees. Els habitants del Berguedà, majoritàriament, varen haver de patir aquesta situació, amb més resignació i escepticisme que no pas convenciment. Les eleccions del temps de la Restauració creiem que abonen aquesta idea.

Capítol 3

La industrialització del territori

És obvi que en aquest estudi de la vida política berguedana el temps de la Restauració, havíem de dedicar un espai a la industrialització, si justament del que parlem és de les accions d'alguns industrials que, exercint de cacics, dirigien la política en aquest territori. El seguiment cronològic del tema, seguint les successives eleccions de diputats a Corts, ens porta a ocupar-nos de temes d'industrialització i de comunicacions com a qüestions capitals d'algunes campanyes, per tant, a fi de no ésser reiteratius, limitarem aquest capítol a mínims.

La industrialització del Berguedà iniciada a la segona meitat del segle XIX, no deixa d'ésser un parèntesi en la seva història. Un parèntesi que va durar poc més d'un segle, que en aquest capítol tractarem molt superficialment, perquè l'anirem trobant en el nostre estudi.

Aquesta industrialització va tenir dues branques fonamentals: la mineria, amb la primera matèria, el lignit, autòcton, i el tèxtil cotoner, amb les seves colònies, una indústria de transformació.

Una tercera branca, de vida més curta, seria la cimentera de La Pobla de Lillet.

És evident que el procés industrialitzador va transformar definitivament aquest territori: per primera vegada, la gent del Berguedà no solament no va haver d'emigrar, sinó que essent insuficients, va haver de venir gent forània a establir-s'hi per donar vida a les noves activitats industrials; per primera vegada varen circular diners amb regularitat; per primera vegada es van realitzar infraestructures viàries cap al sud, que seguint el Llobregat, van obrir el mercat als productes del Berguedà o elaborats en aquest territori. Les formes de vida ancestrals dels nostres passats, varen passar a la Història, pagant, però, un alt cost: no tot el que va aportar la industrialització, va ésser progrés.

Les mateixes característiques d'aquesta industrialització, limitada a les dues principals activitats que hem senyalat, no van fer necessària la diversificació de l'activitat industrial més enllà de la que era complementària a les activitats establertes, com si aquestes haguessin d'ésser gairebé eternes. I, sinó eternes, almenys "segures" si s'acceptaven les regles del joc amb docilitat.

Instal·lats en un cofoisme infantil, no calia anar a veure com es desenvolupava el món exterior: ho havien fet els primers fabricants tèxtils i els industrials miners del segle XIX, al segle XX, però, molt pocs varen fer-ho.

A la segona meitat del segle passat, vàrem descobrir que el nostre gegant industrial tenia peus de fang: lignit de baixa qualitat i amb jaciments molt esgotats, i tèxtil cotoner, havien estat les primeres fases de la història industrial de molts països, però amb poques excepcions, aquí havien estat les primeres i les darreres, (aleshores es va veure que potser ja era hora que es crees alguna escola de formació professional i d'idiomes).

Però ja tot el món començava a ésser un mercat i ja no valien proteccionismes de cap mena i va venir l'arribada de productes foranis i el que havia estat la nostra indústria va anar riu avall, sense recanvi i amb poques iniciatives. Bona part del Berguedà va començar a viure de les subvencions i les jubilacions, amb el risc de convertir aquest territori, amb pocs recursos, en un gran geriàtric.

Els entesos varen parlar de les possibilitats del turisme. D'aquesta manera, particularment i creant agrupacions, es varen "inventariar" els recursos, a banda els naturals, amb resultats desiguals: la pagesia, el sector primari, va rehabilitar com a "cases rurals", masoveries a vegades ja abandonades, que s'haurien enderrocat i alguna casa pairal. Vora riu, s'ha

creat la ruta de les colònies amb la voluntat de rehabilitar i museïtzar els vells edificis industrials i els seus annexes. D'aquest secundari, limitat, s'havia de passar al terciari, els serveis.

Els restauradors, o bona part d'ells, treballen per crear i donar a conèixer una bona cuina berguedana, un sector imprescindible.

Lamentablement, a molts nuclis urbans, l'especulació urbanística ha perpetrat estralls irreparables amb el consentiment de qui els havia d'haver evitat.

El Berguedà, però, se'n sortirà, amb més o menys temps: compta amb gent jove i d'empenta, que es prepara, que té iniciatives i que té voluntat de romandre en aquest territori amb dignitat, i lluita per dotar-lo dels medis per fer-ho possible. Al Berguedà han acostumat a fallar-hi els dirigents, poques vegades la seva gent.

Aquestes consideracions no són pas les d'un expert, són, simplement, les de qui intenta interpretar la situació actual en base a consideracions històriques, al marge dels tòpics recurrents. Si aquestes consideracions poden tenir algun interès creiem que és el d'ajudar a establir una interpretació històrica més ajustada a la realitat del país en aquell moment de la que es presenta en algunes interpretacions que podrien ajudar a l'establiment d'una història oficial, més agradable que real, que amb més o menys temps podria ésser desautoritzada.

No creiem que aquesta possibilitat es doni al Berguedà actualment, però sí que podria haver-hi un risc que hem vist en altres llocs i que desmereix els esforços ben intencionats de molta gent honesta.

La mineria del carbó.

A finals del segle XVIII els germans Farguell Canadell de Berga i Josep Solanell de Foix, de Ripoll, ja varen fer prospeccions mineres en aquesta zona carbonera. Els Farguell estaven interessats en la construcció de fargues a l'alt Llobregat i Solanell pretenia vendre carbó mineral a les potents fargues de Ripoll. El carbó vegetal es considerava que ocasionava una desforestació excessiva i es pensava en el carbó de pedra; aquest, però, presentava un problema greu pel manteniment de les fargues: calia eliminar-ne prèviament el sofre que contenia i, en aquesta operació no hi varen reeixir. També es van plantejar la possibilitat de crear una indústria vidriera i amb aquest objectiu varen anar a "documentar-se" a la veïna zona vidriera francesa. Fos per la seva dificultat, fos per la guerra amb França o per altres motius, la zona minera quedava descoberta, sense, però, cap activitat efectiva. Per la documentació que tenim, gairebé es pot afirmar que la futura zona minera que s'explotaria industrialment un segle més tard, quedava ja situada ⁶⁰.

Segons Jordi Nadal, no es va tornar a parlar de carbó a Catalunya fins a l'any 1834, a partir del 1840 es va generalitzar l'ús de la màquina de vapor i el primer carbó autòcton en que es va pensar, va ser el d'Ogassa i Surroca ⁶¹.

Pel que fa a l'Alt Llobregat, ens consta que ja a l'any 1851 s'extreia carbó a Cercs, d'una forma més o menys rudimentària i cal pensar que en quantitats mínimes.

Les primeres societats mineres de les que tenim notícia són la Central Bergadana, el 1861 i la Perla Bergadana que no sabem quan va començar les seves activitats, però que es va constituir com a tal societat el 1864. Aquesta darrera era propietat de Joaquim Farguell i Caum, descendent dels descobridors, ric propietari i cacic polític conservador, que residia a Barcelona, on, entre altres càrrecs va ser regidor, a la vegada que sempitern diputat provincial per Berga. Sembla raonable pensar que d'aquestes dues societats, creades per

explotar el carbó de Cercs, la primera va quedar més en especulació que en altra cosa i que la de Farguell, que va durar més temps, no va ser de gaire entitat, possiblement per manca de capital i pel problema del transport que esdevindria insalvable. De no ser així, probablement no s'hauria creat a l'agost del 1863 La Carbonera Española, amb un ampli accionariat de propietaris i comerciants de Barcelona, entre altres, el banquer Manuel Girona i el brigadier de l'exèrcit Mariano Socías, que ja havia fet intents d'explotacions a La Pobla de Lillet cap el 1857.

Amb La Carbonera Española, com hem dit creada el 1863, comença una explotació minera que es projecta de llarg abast en el mapa miner conegut: fins els anys 1869-1870, exploten mines a Cercs, Fígols i La Nou. Qüestió a banda, però fonamental, seria tenir un coneixement exacte de l'abast d'aquestes explotacions, més enllà del que expressen els papers escrits per captar capitals, sense massa èxit, val a dir-ho, si ens atenem als resultats. Publicacions de l'època parlen sense molt detall de galeries d'uns dos cents metres de profunditat, uns dos metres d'alçada i forats per la ventilació. Sembla que aquestes galeries eren abandonades quan s'inundaven i els precaris medis de drenatge amb que comptaven resultaven insuficients pel cabal d'aigua que la perforació generava.

En qualsevol cas el què és segur, és que es va arrancar més carbó del que mai s'havia arrancat, de manera que el medi de transport històric del país, es a dir, traginers i bestiar de ferradura, ja resultava totalment insuficient. Com que els somnis d'un ferrocarril que el govern no considerava preferent, no transportaven carbó, Ramon Salvadó i Serra, l'home de La Carbonera al Berguedà va emprendre la segona gran aventura industrial de la nostra història minera: la construcció d'un tramvia de tracció animal des de les explotacions fins al capdamunt de la vila de Berga, on es carregava, a bast, per continuar pels carrers de la vila, fins als carros que esperaven el mineral on acabava la carretera de Sant Fruitós, a l'entrada de la vila, pujant de Manresa, per traslladar-lo a l'estació de la Colònia Rosal. Quan l'Ajuntament de Berga va acabar la construcció d'un gran mur que va permetre obrir una via al tràfec rodat, dintre la mateixa població, l'empresa carbonera va fer una explanació on arribava el tramvia, vora el castell, on va fer arribar els carros. El problema del transport no va quedar resolt fins a l'arribada del ferrocarril a Guardiola l'any 1904. Es a dir, que l'Olano encara va haver de transportar el seu mineral amb aquest medi, i justament el manteniment d'aquesta carretera dins la vila el va dur al primer conflicte amb l'Ajuntament, resolt per via caciquil.⁶²

Malauradament sabem poca cosa de Ramon Salvadó: que era de Calaf, on havia treballat en mines i que per allò de que negocis i política anaven junts, varen provar de presentar-lo per ésser diputat per Berga, com veurem més endavant. A banda els seus esforços per fer reeixir les explotacions mineres, pràcticament res més.

El balanç final d'aquesta etapa de la nostra història minera el fan S. Coll i C. Sudrià que ens diuen que tant La Carbonera Española com Ramon Salvadó van vendre les seves explotacions als senyors Buxó, Esteve, Canadell, Baixeras i Cumella i a la vegada la concessió del Ferrocarril Manresa Guardiola⁶³.

Els nous propietaris van constituir la societat anònima Ferrocarril y Minas de Berga l'any 1882 i van pactar la concessió del ferrocarril amb la companyia italiana Garaveti, Vallino, Bovio y Cia coneguda popularment com "els italians". La nova companyia del ferrocarril va continuar les obres de la via minera seguint el vora riu, però també va fer fallida i les obres tant de la via com les explotacions mineres varen restar paralitzades. El desenvolupament del transport, que és fonamental en la nostra història minera, ha estat estudiat per C. Salmerón.⁶⁴

Atenent-nos, doncs, al que és història de la mineria, clourem aquest apartat dient que l'any 1893 el grup financer de Bilbao DGS de Olano va comprar les mines i la concessió de la via fèrria i, l'any 1895, José Enrique de Olano y Lozaga va comprar l'explotació minera a

la companyia de la qual formava part. Va pagar-ne mig milió en efectiu i un 1.200.000 en obligacions. Segons D.Luís de Olano Barandiaran, fill del Comte, aquest mig milió li hauria prestat el Sr. Lluís G. Pons, empresari tèxtil que explotava una colònia a Puig-reig i que tenia notoris interessos en el ferrocarril de Manresa a la colònia Rosal..Com veurem més endavant, l'entesa dels industrials Pons-Olano, va fer possible l'arribada del ferrocarril a Guardiola de Berguedà. Ja amb medis de transport pel mineral, les explotacions carboníferes, pel seu creixement, van deixar de dependre d'aquest medi per passar a dependre de la demanda àvida del mercat.

En resum, direm que amb la compra de les mines pel futur Comte de Fígols, es tanca el període de les concessions especulatives i incertes en el marc de la necessitat de carbó. Aquest industrial miner tindrà un paper polític molt rellevant: els anys que ocupen el final d'aquest estudi; ja fora del període estudiat, Olano es convertirà, durant alguns anys, en determinant a la vida política d'aquest Districte.

La indústria cotonera. Les colònies

Dues coses ens semblen difícilment discutibles: 1/ les colònies encara desvetllen un gran interès. 2/ a l'Alt Llobregat, en molts pocs quilòmetres, s'hi van establir, fàbriques vora riu, gairebé una al costat de l'altra, de les que setze van esdevenir colònies. Les seves darreres edificacions encara romanen en peu.

La primera, a banda de l'interès històric i el potencial turístic, la fonamentem en l'èxit assolit per Sílvia Alcàntara amb la Publicació de la seva novel·la *Olor de Colònia*, la lectura de la qual ens sembla imprescindible. El recentment desaparegut Baltasar Porcel en la seva columna de *La Vanguardia* del 28-V-2009, en va fer un comentari interessant⁶⁵.

Aquesta novel·la no tracta pas dels temps que estudiem en aquest treball, sinó dels records de joventut que l'autora va viure a la colònia Vidal, ja als darrers anys d'aquests establiments. Més enllà del fet novel·lat, recrea l'ambient asfixiant i en alguns aspectes castrador, que es podia viure, que es vivia, en una colònia, encara, al temps de la novel·lista. Potser, doncs, cal preguntar-nos si amb els pas dels anys les coses, en el fons, havien canviat gaire.

La segona és el considerable nombre de colònies establertes al territori, totes desaparegudes en pocs anys: Rosal (Berga), el 1992; La Plana, (Avià) el 1962; Monegal (Casserres) el 1966; Cal Metre (Gironella) el 1977; Bassacs (Gironella) el 2002; Viladomiu Vell (Gironella) el 1993; Viladomiu Nou (Gironella) el 1993; Guixaró (Casserres) el 1989; Prat (Puig-reig) el 1993; Cal Cases (Puig-reig) el 1969; Marçal (Puig-reig) el 1989; Pons (Puig-reig) el 1995; Vidal (Puig-reig) el 1980; L'Ametlla de Merola (Puig-reig) el 1999; Cal Riera (Puig-reig) el 1982; més amunt de Berga, la colònia del Carme (Cercs) desapareguda al construir el pantà de La Baells, 1970-74, que va canviar d'emplaçament i ara també tancada.

No donem les dades de les fundacions i de les concessions de colònia perquè en alguns casos són confuses i algunes vegades amb dues generacions de fundadors, com els Pons, i canvis d'accionistes.

Aquesta varietat ha produït molts estudis, amb diverses interpretacions.

L'estudi de les colònies

Es diu i s'ha escrit reiteradament que no hi ha dues colònies exactament iguals i aquest fet tant natural ens situa ja de ple en els estudis d'una microhistòria que, a vegades, pot fer perdre de vista la sempre imprescindible visió global. Creiem que és un fet i no pas negatiu, que tindrem "històries" de colònies fins que cada un d'aquests establiments fabrils compti amb la pròpia, ja sigui des de la història econòmica, de la geografia, de l'urbanisme, de la sociologia, l'antropologia i, àdhuc des de la nostàlgia i els records personals, sempre respectables.

Primordialment l'estudi de les colònies entenem que cal englobar-lo en l'estudi de l'aprofitament dels recursos hidràulics. Ja l'any 1958 Jaume Vicens Vives escrivia el seu llibre,⁶⁶ on escrivia: "Mentre les fàbriques de filats s'alçaven a les ribes del Llobregat i del Cardener, del Ter i del Freser, de l'Anoia i del Fluvià, cercant l'aprofitament de la força hidràulica, les de teixits es concentraven a Barcelona, Manresa, Vilanova, Sabadell, Terrassa, Reus, Salt de Girona i diverses poblacions del Maresme". L'any 1963 l'economista Maluquer i Sostres abonava la mateixa idea.⁶⁷ Pel que fa a la localització de la indústria tèxtil, escriu: "Es característica la diversitat d'emplaçament, a causa del factor físic. Així, la filatura de les fibres tèxtils exigeix una gran quantitat d'energia, que les indústries han trobat abundant i barata en la força hidràulica. Per això moltes filatures s'aparten de les comarques litorals i s'instal·len al curs superior dels rius, com és el cas tan conegut de les vores del Llobregat i el Cardener. Els teixits i acabats, que necessiten menys energia i més mà d'obra, han tendit a concentrar-se a les contrades litorals, més densament poblades, de més fàcil accés, més pròximes als centres de consum, i que abans de la utilització de l'energia elèctrica podien proveir-se de carbó, mitjançant els ports, en molt millors condicions que no la indústria de l'interior".

Els estudis de la industrialització d'una manera rigorosa i sistemàtica podem dir, però, que s'inicien el 1975, quan Jordi Nadal publica la seva coneguda obra, *El fracaso de la revolución industrial en España 1814-1913*⁶⁸. A partir de la publicació d'aquesta obra, l'estudi s'enriqueix amb diversos estudis sectorials, que, pel que fa al ram del cotó i els cotoners, de les que citarem les que creiem fonamentals.

L'any 1979 Ignasi Terrades va publicar el seu primer llibre de L'Ametlla de Merola⁶⁹ reeditat posteriorment. Tant en les dues edicions com en diversos articles i comunicacions, Terrades ha mantingut la seva tesi: la qüestió hidràulica era secundària i el vertader motiu de l'emplaçament de les colònies era assegurar la pau social que l'estat no podia garantir. L'Ametlla de Merola, al Berguedà, una comarca netament carlina, demostrava la tesi, segons l'autor. Terrades també aportava costos comparatius de transport, insuficiència del cabal del Llobregat, que fins a Manresa no s'enriqueix amb el Cardener, etc. En qualsevol cas, l'obra de Terrades, que ha fet diverses publicacions mantenint la mateixa tesi, fou l'inici d'una polèmica que incidirà en algunes de les obres posteriors. (L'objectiu d'aquest treball no és, en absolut, entrar en aquesta polèmica, que la publicació de diverses obres posteriors han situat, probablement, en els seus justos termes⁷⁰).

En l'origen de les fàbriques de riu, algunes aprofitant molins fariners, es porten pocs anys de diferència les unes a les altres. Els experts senyalen, però, almenys dues etapes. A vegades, s'hi dona una narració èpica: mossèn Casals, explica que Don Tomàs Viladomiu, "A primers de l'any 1868 llogà una tartana i pujà Llobregat amunt. Aturant-se ací i allà, arribà fins als plans de Sant Marc de Gironella, que veié més detingudament que no ho havia fet en altres llocs on s'havia aturat. Així que hagué acabat el reconeixement del terreny, amb una cara de pasqües que denotava quelcom satisfactori, s'adreçà al tartaner dient-li que ja podia guiar (girar?) la tartana i tornar-se'n cap a Sallent, car ja tenia el que desitjava"⁷¹.

L'efecte crida també degué funcionar. Serra i Viladés expliquen com l'any 1875 la família Pons va comprar els terrenys de la finca "Cal Garrigal" per bastir-hi la seva fàbrica. El fabricant sallentí Teodor Prat l'havia informat de la seva existència perquè ell mateix l'any 1871 els havia vist amb la mateixa finalitat ⁷². Tot plegat té un cert regust de les velles pel·lícules de la conquesta de l'Oest americà. També hi ha, alguna similitud: la implantació d'aquestes fàbriques i el seu creixement, va transformar completament un territori, creant poblaments, construint un ferrocarril i modificant el traçat de la carretera principal; aportant gent forània i canviant les maneres de viure; han generat tòpics i llegendes.

L'ús del vapor es va generalitzar cap el 1840, i el cost del carbó d'importació va establir uns límits a la indústria urbana d'aquell temps. Aleshores es va recórrer a les zones de muntanya, seguint el curs dels rius, a la recerca de l'energia hidràulica gratuïta. En el cas de l'Alt Llobregat, certament el cabal del riu era migrat i irregular i alguns hiverns es glaçava, però hi havia la reserva de grans extensions forestals, verges per manca de vies de comunicació. En el cas dels Rosal que ja cremaven llenya a Mataró, aquesta possibilitat degué ésser contemplada. També probablement es va considerar la proximitat als jaciments carbonífers, creient que no es trigaria tant a explotar-los.

Probablement les limitacions hidràuliques de Alt Llobregat, afegides al major cost del transport, van fer que les seves fàbriques no arribessin al tamany de les del Baix Llobregat: aquesta limitació faria que gairebé totes tinguessin un tamany similar i idèntica estructura: eren, simplement plantes de producció. Els seus propietaris vivien a Barcelona on radicava l'empresa i els seus quadres de comandament: les direccions, financera, comercials de compres i vendes, de disseny de mostraris i els grans magatzems. A les fàbriques del Berguedà, hi dirigia la producció com a responsable, un director o majordom, que moltes vegades era un ex-muntador experimentat, amb tots els seus comandaments interns, capellà inclòs; aquest generalment cobrava com un escrivent de l'empresa, encara que, òbviament, un escrivent o directiu no tingués la mateixa consideració. Més encara, la influència del capellà de colònia podia ésser determinant, com es va veure a Cal Rosal el 1889: el periòdic liberal berguedà *El Progreso Bergadán*, escriu: "Después de 14 años de estancia en la fábrica de los Sres. Rosal Hnos., se ha marchado el inteligente director de la misma D. José Botifoll, por no poder aguantar más tiempo según noticias fidedignas, el comportamiento que con él observaba el cura de dicha fábrica, que por lo visto mandaba allí como si fuera el verdadero amo.

Este cura, está verdaderamente en carácter. Se nos dice que la plaza de de director vacante ahora, no ha sido cubierta todavía.

A ser nosotros los dueños de la fábrica, se la conferiríamos al mentado cura, y este que tanto le gusta imponerse y mandar pondría al compás del tic-tac de los telares, hacer que todos los trabajadores entonarían constantemente el *Ruja el infierno, brame Satán*" ⁷³.

Fem aquestes observacions perquè, no ens enganyem, el volum de les fàbriques que encara veiem no necessàriament dona l'idea de l'entitat de l'empresa: Josep Monegal, amb una fàbrica diguem-ne de les petites, era un gran importador de cotó, a banda d'altres negocis. Pràcticament tots els grans fabricants, compraven la producció d'altres fàbriques que, sense una estructura comercial competitiva, no podien sortir al mercat. I així va ésser permanentment: quan la reestructuració del tèxtil de mitjan segle XX i la crisi van fer que els grans abandonessin, van arrossegar al tancament a gairebé tots els petits, amb l'excepció d'alguns herois resistents.

Amb la llei 21 de novembre del 1855 s'establí la creació de colònies agrícoles, per repoblar el territori que es buidava, millorada l'11 de juliol del 1866. Finalment, el 3 de juny del 1868 una nova llei reunia totes les disposicions relatives al foment de l'agricultura.

Aquestes lleis varen ésser aprofitades pels primers industrials tèxtils que van establir les seves fàbriques vora els nostres rius, cercant els mateixos beneficis que s'havien atorgat a

les colònies agrícoles, bo i que la majoria d'elles no varen pas desenvolupar cap activitat agrícola.

El 30 de juny del 1892 es va suspendre definitivament la concessió de colònies agrícoles⁷⁴.

Una bona definició del que era una colònia ens la dona Josep Oliveras: “Una colònia industrial es distingeix per ser una urbanització fabril, emplaçada a certa distància d’una població, amb tots els elements necessaris per a la fabricació d’un producte determinat i per la residència permanent de bona part dels seus obrers amb les seves famílies respectives, a part que compta amb els serveis considerats com a més indispensables. L’espai de la colònia (fàbrica, habitatges, equipaments) sol ser propietat o estar arrendat per l’empresa productora, la qual l’organitza de la forma que creu més convenient. L’objectiu de la colònia és produir en millors condicions que altres empreses competidores, fet que comporta una organització social i productiva peculiars, que no se solen palesar a les fàbriques instal·lades en viles i ciutats”⁷⁵.

La concessió dels drets de colònia, amb l’exempció temporal de pagar contribució territorial, el no pagar impostos de consums pels seus habitants, etc., de seguida va generar conflictes entre la propietat de la colònia i els municipis on eren establertes. Per endegar i dirigir tot aquest procés, els industrials necessitaven controlar el poder polític, més enllà dels àmbits locals. Aquesta és la història central que intentem raonar en la darrera part d’aquest treball.

Ocells de bosc i ocells de gàbia

La implantació de les fàbriques de riu, colònies o no, pel nombre de persones que ocupaven varen suposar uns canvis transcendentals en la vida d’aquest territori: per primera vegada hi havia feina abundant i encara que amb sous baixos, la gent podia romandre i viure al seu medi natural, d’una manera estable i tenir-hi mobilitat i diverses opcions, mantenint la unitat familiar. Essent encara insuficient el nombre de persones a ocupar, venia gent de comarques veïnes a treballar a aquestes fàbriques. En definitiva, es podia sortir de la misèria endèmica sense haver d’ésser un aventurer.

Els inicis d’aquesta industrialització va generar diverses interpretacions: el nou mètode de treball requeria imposar o educar en una nova disciplina. No encaixava amb les maneres de viure tradicionals. Els obrers passaven a treballar llargues jornades tancats en una nau, dia rera dia. Els nens i nenes de set i vuit anys també participaven en aquest procés productiu, amb el risc d’accidents laborals, que a vegades patien. Sense les fàbriques, aquests infants, si els pares no els podien alimentar, haurien mirat de col·locar-los de bovers en alguna casa de pagès a canvi de la manutenció, quedant sense escolaritzar.

Uns hàbits forçosament canviaven, i altres encara podien mantenir-se: Els obrers de cal Rosal, pujaven a Queralt, en peregrinació el darrer diumenge de juny del 1883; a Castellar del Riu, havien començat l’any d’una altra manera. El gener (22 gener 1883) celebraven una “*fiesta major*” que “por todos los conceptos se puede decir colosal, toda vez que no se acostumbra a ver en poblaciones campestres”. Van ballar vuit dies consecutius, dia i nit: el primer i el segon dia, ball de casats i casades; el tercer dia, “las niñas” i els cinc restants, els joves. A ple hivern, tampoc devien tenir altra feina a fer. El cronista escriu: “Y después dirán que en estos desgraciados tiempos no existe el humor; por nuestra parte les deseamos que continúen divirtiéndose con expansión y alegría”⁷⁶. Tampoc és tant sorprenent que hi hagués qui preferís ésser ocell de bosc a ocell de gàbia, amb el mill més o menys segur.

En qualsevol cas el segur és que es va produir un xoc entre dues cultures: la industrial, que es presentava com a progrés i la tradicional agrària-manufacturera. Ambdues podien ésser precàries.

És obvi que en el món industrial es produïen abusos i sovint explotació deshumanitzada, però també ens sembla que n'és que en el món rural del Berguedà, entre els contraris a la industrialització que s'imposava hi havia propietaris que veien abandonar les pitjors masoveries, que ja no tornarien a ésser ocupades i els sempiterns guardians dels "bons costums" populars, que en la nova situació, també canviaven. El cançoner popular reflecteix aquests canvis, entre la nostàlgia, la nova situació i la denuncia dels perills que, temien que comportava.⁷⁷

Tenim a mà unes *Memòries* que va dictar Josepa Puig l'any 1981 a El Guixaró, als seus 87 anys. La vida a les primeres dècades del segle XX, no devia haver canviat gaire de les darreres del segle anterior en alguns indrets. En Annex nº 3, aportem alguns fragments il·lustratius.

Els Rosal i la seva colònia industrial i agrícola

L'Agustí Rosal i Sala, enginyer industrial i el seu germà Antoni, advocat i més gran que l'Agustí seran els protagonistes de bona part d'aquests estudi, de manera que en aquest apartat ens estendrem poc.

Sí que cal dir que la seva colònia industrial, la gran ignorada en els llibres que tracten de colònies, la considerem una de les més importants i possiblement de les més peculiars del Berguedà.

Amb l'arxiu de l'empresa a cal drapaire, sense que cap entitat fes res per salvar-lo quan va quedar abandonat, probablement gairebé tot el que es pot dir d'aquesta indústria és al llibre *Cal Rosal, 150 anys (1858- 2008)* que s'acaba de publicar⁷⁸.

Les notícies que tenim d'aquesta important família d'industrials i polítics berguedans, en les va aportar ja fa uns anys, Enric Moreu Rey⁷⁹.

La fàbrica tèxtil la van construir cap a l'any 1858 els germans Antoni, Ramon i Agustí Rosal i Cortina, la primera generació que retornava als seus orígens. La direcció de la fàbrica la portava el Ramon, l'únic que va tenir fills, l'Antoni i l'Agustí, i dues noies; concretem aquest tema perquè Francesc Cabana redueix aquestes dues generacions en una⁸⁰.

A la segona generació, qui va dirigir la fàbrica va ésser l'Agustí Rosal i Sala. L'any 1885, essent l'Agustí, alcalde de Berga la seva fàbrica va ésser reconeguda colònia agrícola i industrial. L'Ajuntament que ell presidia se'n donava per assabentat a la sessió del 9 de juliol del mateix any. La nota facilitada a la premsa afí, es limitava a escriure: "Dióse cuenta de la declaración de *Colonia Agrícola* hecha a favor de los señores Rosal Hnos., de la fábrica nueva que éstos poseen en nuestro término municipal; acordándose en consecuencia, prevenir a dichos Sres. den los datos necesarios para saber cuáles son los beneficiados con tal concesión".⁸¹ Com podem veure es van seguir tots els formalismes.

Va ésser també l'Agustí Rosal i Sala qui va dirigir l'ampliació de la fàbrica tèxtil i fundar la colònia agrícola de Graugés, un fet insòlit en els altres industrials de colònies⁸².

Una de les característiques de la política social dels Rosal creiem que va ésser una combinació de disciplina rígida i paternalisme industrial.

Ja la va iniciar Ramon Rosal i Cortina, sembla que amb bons resultats. Un interessant article necrològic publicat amb motiu de la seva mort esdevinguda el 30 d'abril del 1884 ho confirmaria. Cal dir que el periòdic que la publicava, *Crònica de Berga*, era un periòdic afí a

la família Rosal i es desfà en elogis, però no el repliquen ni els seus combatius adversaris. La reproduïm en l'Annex nº 3.

La política paternalista que havia iniciat el pare, l'Agustí la va continuar, possiblement la va endurir i la va reglamentar. Aquest reglament era dur: per una blasfèmia, qui l'havia proferit podia ésser acomiadat de la feina i en conseqüència expulsada la família de la colònia. Probablement, s'atorgava el perdó, però això entrava dins la doctrina social de l'Església ja que aquest reglament el va beneir el Papa Lleó XIII.

Els acarnissats adversaris de Rosal que publicaven El Bergadán van reproduir la carta papal sota el titular "Carta de Su Santidad bendiciendo una colonia de Berga". El Bergadán se n'alegra pel que honora a la Comarca. La carta va dirigida al bisbe de Vic, Dr. Morgades, perquè la trameti als Rosal ⁸³.

Aquesta política de relacions laborals a els Rosal els va donar uns bons resultats. Altres fabricants varen haver d'esperar les vagues del 1890 per adonar-se'n i alguns, ni aleshores.

Fabricants, associacionisme obrer i vagues.

Un dels mites de les colònies que hem vist reproduït en alguns papers escrits és el de la pau social a l'Alt Llobregat, atribuïda a la influència de l'Església i a la mentalitat carlina de la població. Aquest seria, afegeixen alguns, un dels motius pels quals s'establiren les colònies en aquesta Muntanya, fugint de la conflictivitat laboral del Pla. Ens sembla agosarat: la precarietat amb que la gent es veia obligada a viure, com veurem a la tercera part, no podia pas ésser gaire pacífica, en el clima de violència que havien generat les darreres guerres.

En definitiva, el que succeeix al Berguedà és solament un reflex del que passa a Barcelona: els patrons es volen imposar als cotoners i evitar el seu, encara incipient, associacionisme de classe; a la dècada dels vuitanta es viu una forta competència entre els industrials del Pla i els de la Muntanya, que els divideix i, alhora, els obrers també competeixen per organitzar-se i estendre's, però dividits.

Les vagues dels anys vuitanta del segle XIX tenien, almenys un precedent, en la vaga del 1855 a Barcelona i altres poblacions, prou ben estudiada i documentada per J. Benet i C. Martí. ⁸⁴ Els autors, dediquen un extens apartat a "*Les reivindicacions obreres a les comarques catalanes*" on donen amplia informació de la vaga a Berga i Gironella. La vaga es va produir, a primers del 1855, pel metratge de les peces i els preus que es pagaven. (a Barcelona era contra les selfactines); es van viure actes violents: al Congrés de Madrid, Figuerola va interpel·lar al ministre de Governació (19-V-1855) sobre la situació de la classe obrera a Barcelona i província; en la seva exposició deia: "en Berga ha sido paseado un fabricante por las calles con una pieza de tela colgada del cuello para manifestar que aquel fabricante había faltado a pactos que se habían querido imponer". Va ésser requerida la intervenció de l'exèrcit i la *Milícia Nacional*. Es van produir detencions i un dirigent obrer berguedà va ésser detingut i confinat, primer a Madrid i després a Valladolid ⁸⁵.

El 2 de març, un cronista escrivia: "El movimiento ha cundido en otros puntos, como era de presumir: el lunes a las dos de la tarde, se alborotaron los tejedores de Gironella, pasando a vías de hecho, dejando muy mal parado a un fabricante que, para evitar la muerte, no tuvo más remedio que acceder a sus pretensiones".

El conflicte a Berga es va resoldre, almenys temporalment, a Barcelona. Es varen formar una comissió de fabricants i una d'operaris i es van reunir al Consistori local el 14-III-1855 amb les autoritats.

Al marge de l'acta, figuren els noms de la “*Comisión de Fabricantes*: Ramón Serra Sà; Mariano Miró; Juan Canals y Puig; José Martí; José Costa” (Total, 5 comissionats). Segueix la llista de “*Comisionados de operarios*: Pedro Carbonells; José Boixadera; Jaime Xiscás; Pedro Bransuela; Eudaldo Jordana; José Arisó y Llaunet; Francisco Matamala; Antonio Rodergas; José Farguell; José Litjós; Antonio Arisó; Francisco Santamaría” (Total, 12 comissionats).

L'acta la signen l'alcalde Vilardaga, els regidors Ramon Rosal, Ramon Viladomiu, Gregori Escobet, Josep Pla i el secretari que la redactà, Josep Roca. Sembla, però, que no tots varen ésser puntuals.

L'acta en qüestió és interessant ⁸⁶.

És probable que el record de la vaga i aldarull del 1855 fos present en la ment dels que es van sumar als conflictes dels anys vuitanta, però els temps havien canviat.

Una nova situació. La primera associació obrera considerable va ésser *Les tres classes de vapor*. No es coneix la data de la seva fundació, però Miquel Izard la situa cap el 1869. Agrupava als obrers cotoners que treballaven amb màquines accionades per motor, deixant al marge els treballadors manuals. El seu orgue de premsa va ésser *El Obrero* (C. Enrech ha treballat a fons aquesta publicació), es declarava socialista i antibakuninista i rivalitzava amb els anarquistes, que sovint els acusaven de col·laboracionistes amb la burgesia industrial ⁸⁷.

El mapa industrial de l'Alt Llobregat, havia canviat també molt, des del 1855. Vora riu s'hi havies establert fàbriques cotoneres de notòria entitat. Els de les Tres Classes de Vapor (TCV) varen incidir-hi i fer associats en alguna d'aquelles fàbriques. C. Enrech a *Industria i ofici*, ens en facilita informació: des de començaments de l'estiu del 1881, els obrers de Cal Cases de Puig-reig, sostingueren i guanyaren una llarga vaga de 16 setmanes, amb suport econòmic dels obrers d'altres localitats, contra l'intent de fer-los treballar a l'anglesa.

El novembre del mateix any, els obrers associats de Cal Metre de Gironella, sostingueren i guanyaren una vaga contra els abusos que es produïen a la fàbrica, amb el suport econòmic de les classes mitjanes d'aquella població. Eren fàbriques relativament petites.

Però, també a finals del mateix 1881 els obrers de Cal Pons s'associaren mentre el fabricant preparava una germandat per combatre les TCV, que finalment, s'implantà a la primavera del 1882, moment en que s'inicià un conflicte per la tarifa de preus i la jornada de treball.

Els conflictes de cal Pons del 1883 i 1884

“Entre 1883 i 1887 una greu crisi industrial afectà la indústria cotonera del Pla. Mentre que les fàbriques de riu treballaven dia i nit, els grans vapors urbans treballaven només 3 o 4 dies a la setmana, o bé setmanes alternes” (Enrech op.cit.).

Els beneficis dels fabricants de la Montanya, encara afavorits pels les condicions favorables de les colònies, devien exasperar als del Pla, amb un fort associacionisme obrer, vers els seus competidors de la Montanya, de manera que aquests darrers, poca complicitat podien trobar.

Pons decidí actuar pel seu compte. A primers del 1883 va esclatar un conflicte laboral a la fàbrica que els Pons tenien a Puig-reig que ben segur va commocionar el Berguedà per la duresa emprada en la seva repressió. Es volia introduir el treball a l'anglesa i probablement

també es lluitava per la jornada de les deu hores, com es feia en altres poblacions, però és ben probable que era pel dret d'associació que Pons no volia tolerar.

L'actitud de Pons va dividir el personal en dos grups oposats, els associats i els altres. Així va publicar-ho *El Bergadán* el mes de febrer, sota el titular *Huelga*: "Parece que sigue su curso formal la huelga de la fábrica de los Sres. Pons de Puig-reig, en la cual solo trabajan los operarios no asociados bajo la protección de la fuerza armada"⁸⁸

Sota el titular *Conflicto*, també podem llegir el 25 de febrer al periòdic *El Bergadán*, dirigit per l'advocat Rafael Joaquim Penina i Sala, que per molt que la ciència econòmica avanci, no es troba el punt d'equilibri en les relacions entre fabricants i treballadors. Amb bona voluntat, però, diu l'articulista, es podrien moderar els efectes d'aquest desequilibri⁸⁹.

Repressió de la vaga. La vaga, intolerable pels Pons, va ésser rebutjada amb contundència. *El Bergadán* continua informant. L'11 de març podem llegir que continua la vaga de Cal Pons i que solament treballen els obrers no associats. La guàrdia civil i els mossos d'esquadra romanen a Puig-reig. El dia 28, el Jutge Mora de Berga va dictar ordre de recerca i captura contra Ramona Carrera, Carme Capella i Antònia Gener, acusades de desordres en aquella fàbrica.

Sembla evident que la repressió contundent d'aquesta vaga va dividir la població obrera i part de les classes dirigents a la que s'adonaren que els Pons s'oposaven per damunt de tot, a qualsevol mena d'associacionisme obrer i de diàleg amb els afectats. Les detencions es degueren interpretar en aquest sentit.

El 8 d'abril, *El Bergadán* va publicar una carta d'*El Obrero* datada a Puig-reig el 25 de març remesa pel Corresponsal. Es tracta d'una carta d'agraïment dirigida al "*compañero director*" i a les altres persones que han intercedit pels obrers, especialment, pels 20 empresonats a Berga. En aquesta carta, hi trobem els noms d'alguns dels perseguits i dels seus defensors⁹⁰.

Continua dient el periòdic que, en el moment d'acabar aquesta crònica havien sortit de la presó 9 obrers més, "esos infelices compañeros deben su libertad al sacrificio personal de los Sres. Miguel Vilanova, Jorge Pellicer y Vilardaga, José Prat y Narciso Cortada y Casaponce", tots ells, propietaris de Puig-reig, juntament amb altres bons amics, com el Sr. Traver, de Balsareny, "los cuales han demostrado tener un excelente corazón y humanitarios sentimientos, por lo que se han compadecido de su situación, han prestado su fianza y por ello han salido libres nueve obreros cuya inocencia queda patente en los autos". Tant en aquesta excarceració com en l'anterior, hi han intervingut Penina, Galard i Buxadé, a qui el cronista dedica un reconeixement "etern" i acaba dirigit-se "a nuestros compañeros los obreros de todas partes que los tengan presentes y les traten con el respeto que exigen las grandes obras. No podemos decir otro tanto, por desdicha, del fabricante señor Pons, de ese hombre que podrá ser muy rico en dinero, pero que es muy pobre en conciencia, hombre sin alma que a pesar de todas las súplicas y razones no ha podido ablandarse su iracunda resolución".⁹¹ Sembla evident que el fabricant, com ja dèiem, volia imposar un escarment exemplar, ja que del contrari no s'entendria que no s'alliberés cap dona obrera.

El conflicte s'allargà, entre altres motius, probablement, també perquè el Jutjat de 1ª Instància de Berga, canviava molt sovint de titular. Algun nomenat, no arribà a incorporar-se. El jutge suplent de Berga, amb data del 3 de juny del 1884, emplaça a declarar a les processades Ramona Carrera, Carme Capella i Antònia Gener, "operarias que fueron de la Fábrica de los Sres. Pons de Puigreig".

El setembre, el Jutge de Berga Antonio de Barcia y Ceballos, reclamava “als que havien estat operaris del Sr. Pons de Puig-reig”, que detallen: Manuel Euras Serrajordi, nat a Prats de Lluçanès, de 24 anys; Maria Calmet Bonet, nada a Vallcebre, de 19 anys; Antònia Muxí Horta, nada a Avià, de 19 anys; Dolors Muxí Horta, nada a Avià, de 13 anys; Maria Freixa Campà, nada a Vallcebre, de 15 anys; Dolors Orriols Codina, nada a Olvan, de 20 anys; Dolors Xandri, nada a Saldes, de 16 anys; Dolors Rodergas Colomer, nada a Berga, de 23 anys, “comparezcan a la Audiencia de este Juzgado, para la práctica de ciertas diligencias de justicia, acordada en la causa criminal que contra los mismos y otros se sigue, sobre desordenes en la citada fábrica”. Segons l'ordre de recerca i captura datada el 22 de setembre del 1883 ⁹².

El Jutge suplent de Berga, Josep Manubens, amb data del 3 de juny del 1884 també havia emplaçat a declarar a les processades Ramona Carrera, Carme Capella i Antònia Gener, “operarias que fueron de la Fábrica de los Sres. Pons de Puigreig, y cuyas demás circunstancias y paradero se ignoran”, perquè en el termini de 6 dies es presentin al Jutjat per la causa criminal que es segueix a causa dels desordres d'aquella fàbrica ⁹³.

El mes de juliol del 1884, les dones treballadores de cal Pons entraven a la presó de Berga: “Anteayer, ingresaron en estas cárceles algunas de las trabajadoras de la fábrica de los señores Pons de Puigreig, complicadas en la causa que, de resultas de los sucesos ha tiempo ocurridos allí, se instruye por la jurisdicción militar” ⁹⁴.

Previsiblement, els Pons es va quedar sols en la seva represàlia. El 30 d'agost podem llegir a *Crónica de Berga*, publicació propera a l'alcalde Agustí Rosal, la gestió que aquest destacat industrial va realitzar directament prop del Capità General, primera autoritat de Catalunya ⁹⁵.

Com podem veure, uns i altres polititzaven l'ajut a aquelles pobres dones. Per Rosal la repressió imposada per Pons presentava un doble problema: com a industrial, és raonable pensar que podia témer l'efecte “contagi” a la seva fàbrica, que, a més, l'hauria obligat a prendre postures que la seva oposició política que s'havia decantat obertament pels obrers de Cal Pons, hauria aprofitat; com a alcalde cap del Partit, s'havia de fer càrrec de la manutenció dels detinguts a Berga que podia ésser de moltes setmanes. Caldria afegir-hi encara les inhumanes i precàries condicions de la presó de Berga ⁹⁶.

No descartem la possibilitat de que el conflicte de Cal Pons, hi tinguessin quelcom a veure els carlins. La repressió del fabricant, dels jutges i dels militars, la trobem desproporcionada per punir uns desordres que mai concreten, atribuïts a unes pobres dones molt joves; ens sorprèn que l'únic home encartat, Manuel Euras Serrajordi, desaparegui de seguida de totes les citacions judicials, ni se'n parla; ens sorprèn encara més que les fiances d'aquestes noies, les paguin uns propietaris de Puig-reig, entre ells alguns dels primers contribuents, amb nombroses propietats agrícoles, possiblement carlins.

En qualsevol cas, el que sembla evident és que la qüestió carlina continuava cuejant, amb judicis i perseguint implicats. A El Bergadán, del 6 de setembre, podem llegir: “A consecuencia sin duda de las repetidas indicaciones de prepararse un levantamiento que hace días repiten los periódicos de Barcelona, causó en Berga gran sensación la noticia de haber sido preso por el Comandante Militar un conocido propietario de este país que sirvió con los carlistas en la última guerra. Se comprenderá que nos referimos a la prisión de D. Carlos Euras, llevada a cabo el miércoles último, gracias al celo del Comandante Militar y a las precauciones tomadas a indicaciones hechas por el Juez regente D. José Manubens, si no son equivocados nuestros informes”.

“Esta prisión sin embargo no tiene alcances y significación que a primera vista parece, pues el motivo es según noticias, una condena en rebeldía proferida por el Consejo de Guerra en 1876 contra Euras por ser jefe de una ronda carlista cuyos individuos fusilaron a un infeliz, por lo que es lo más regular que vuelva a verse la causa y en consecuencia lo mismo puede el preso salir condenado, que libre y regresar a su hogar”.

“Pues de todos modos, el hecho dice mucho en pro de los que a él contribuyeron y por nuestra parte, imparciales ante todo, no hemos de escasear nuestro aplauso principalmente al Sr. Manubens, no porque se debiese a él solo la captura, sino por la abnegación que con ello revela dadas sus ideas carlistas que nunca ha ocultado”⁹⁷. Aquest reconeixement al jutge rosalista Manubens, venint d'aquesta publicació, de la que Manubens era enemic acarnissat no podia pas ésser gratuïta. Tampoc deixa d'ésser sorprenent l'actitud de Rosal i encara més que els seus adversaris no el titllin d'hipòcrita, interessat i farsari com solien fer.

En qualsevol cas, tot plegat resulta prou difícil de desxifrar com acostuma a passar en els afers de política caciquista, però sí que trobarem altres indicis que podrien abonar alguna intervenció carlina o antiliberal. A l'acabar aquest document aportem en l'Annex algun text publicat a la premsa carlina berguedana apareguda aquells anys.

Conflictes a Gironella. Amb l'ambient carregat pel conflicte de cal Pons amb les seves detencions, etc., va esclatar un altre conflicte a Gironella, que resulta més complex per les implicacions de la política local, de les que sabem ben poca cosa.

Els anys que presentem la situació a Gironella sovint és conflictiva: l'Ajuntament sosté un plet amb els Viladomiu, que val a dir que guanyà, perquè el fabricant s'aplicava els beneficis de colònia a les dues fàbriques, quan solament els tenia concedits la colònia vella. A més dels Viladomiu, a la vila hi havia dos industrials més, el *Metre* i els *Bassacs*, no de tanta entitat, però intransigents amb l'associacionisme obrer. Dos ingredients més i no menors, de la situació eren que Ramon Alsina sembla que actuava com l'autèntic cacic de Gironella i, ambdós tenien davant un associacionisme obrer organitzat i que funcionava a través d'una cooperativa de consum. Aquesta situació no creiem que es donés a cap més poble del Berguedà.

La primera notícia que trobem que ens fa saber que a Gironella hi passa quelcom anormal és: “¿Es posible que el hijo y el yerno del Alcalde de Gironella corriesen armados por las calles de la población sin tener de ello noticia la patrulla?”⁹⁸ A Gironella, doncs, hi havia conflicte, però no el denunciaven obertament.

El 27 de setembre, ja parlen de vaga, i donen la notícia que han estat agredits veïns per estar parats al carrer, sense que l'autoritat judicial ni municipal intervingués⁹⁹.

Les notícies d'aquesta vaga i dels altres fets conflictius esdevinguts a Gironella ens vindran d'*El Bergadán* a partir del 17 de gener del 1885, en que aquesta publicació sota el titular *Justicia*, comença a publicar un extens article que continuarà en números successius. En aquestes entregues, i d'ací el titular, denuncien el desori del jutjat de Berga pels sovintejats canvis de titular des de que va deixar d'exercir-lo Manuel Gil Maestre, del que ens ocuparem a la tercera part. D'aquesta interinitat se'n va ressentir la situació que es patia a Gironella. Escriuen:

“... llamaremos ante todo la atención sobre lo que viene ocurriendo en la villa de Gironella, que hace tiempo da lugar a la frecuente intervención del tribunal, sin que a pesar de esto se adelante nada ni se evite la repetición de hechos cada día más alarmantes (...) En huelga hace tiempo los obreros de una fábrica de aquella villa, constituye esto la primera causa de apasionamiento, por dividir la población entre *esquirols* y asociados y parciales de unos y otros, y como el Alcalde tiene más relaciones con los *esquirols*, de ahí que muchos censuren al estanquero que ejerce aquel cargo por considerar que no obra con la energía debida contra algunos imprudentes que constantemente las emprenden contra los

asociados, atropellándolos cuando pueden y cuando no promoviendo reyertas y cuestiones por más que los pacíficos obreros deseen evitarlo.

Otra causa, en cierto modo con la anterior enlazada, que da motivo a recelar de la parcialidad del Alcalde, consiste en la existencia y prosperidad de la sociedad *Cooperativa de Amigos Gironellenses* que a últimos de 1883 se formó en Gironella gracias a la autorización del dignísimo Juez de 1ª Instancia de este Partido D. Manuel Gil Maestre, que en aquel entonces se hallaba al frente del Gobierno Civil de la Provincia”¹⁰⁰.

L'article continua el dia 24, esmentat el rezel justificat sobre la imparcialitat de l'alcalde Ballús pel que fa a la *Cooperativa*: l'alcalde és estanquer i té botiga de queviures, i té amics botiguers. Plegats han vist mermar els seus interessos des de la fundació de la Cooperativa.

La majoria de socis de la Cooperativa són obrers associats, de manera que unint les dues circumstàncies no és sorprenent que l'alcalde Ballús, tingui una determinada actitud. El periòdic, alaba als obrers que no han cedit davant les provocacions i al subcaporal dels mossos, Jaume Saló, que no s'ha sumat a la provocació.

La Cooperativa té 15 mesos i “si no ha llegado a realizar los milagros que nos cuentan de las cooperativas de Alemania, Bélgica e Inglaterra, es lo cierto que ha alcanzado un aumento llegando a tal prosperidad que bien puede decirse constituye un acontecimiento digno de estudio y merecedor de aplauso, tanto por los resultados prácticos y útiles, como porque ha tenido que luchar con los obstáculos que oponía la novedad de la empresa, la desconfianza de los vecinos, la prevención general del país, y el proceder obstruccionista del Alcalde que no podía ver con buenos ojos el crecimiento y desarrollo de una institución, si favorable a las familias del pueblo, perjudicial en cambio a cuatro amigos suyos”¹⁰¹. Ja trobem, doncs, denunciada l'altra cara del conflicte d'aquella vila.

El 31 de gener del 1885, el periòdic *Crónica de Berga*, proper a l'alcalde Agustí Rosal, informa de la vaga de cal Metre i la gravetat a la què ha arribat aquell mateix mes. Diuen saber que obrers aturats de Gironella van ésser agredits als carrers de la vila davant la passivitat de les autoritats, però no en podem dir res més, tret de que el motiu del conflicte sembla que també tenia per base l'oposició dels fabricants a l'associacionisme obrer i que els conflictes d'aquesta fàbrica degueren ésser freqüents. El gener del 1885, àdhuc va arribar a haver-hi trets¹⁰².

L'article del mateix dia 31, d'*El Begadán*, continuava fent història de la Cooperativa: la Cooperativa de Gironella va començar les seves activitats el setembre del 1883 amb 19 socis que van aportar com a capital, cinc pessetes cada un. Els dinou socis, en el moment d'escriure l'article (desembre 1884), ja s'havien convertit en setanta nou; els beneficis eren de 14,5 rals per soci en el trimestre de 1883 i 22 rals per soci el primer semestre del 1884 i 32 rals per soci el segon semestre.

Amb els beneficis incrementaven el capital social de la Cooperativa i amb aquest augmentar l'oferta. En començar la seva activitat, la Cooperativa que, “solo podía expender a los socios determinados artículos como arroz, aceite, tocino, bacalao, etc. se halla hoy a los quince meses de existencia en disposición de proporcionar a las familias de los socios todo lo que necesiten para el consumo diario y la provisión y menaje de la casa, pues en los almacenes de la sociedad se halla ya todo lo que una familia de obreros o menestrales puede necesitar para comer, beber, alumbrado, menaje de casa y recreo, de modo que solo para vestirse, tiene que acudir a las tiendas o comercios de la población”.

L'article, que tenia per objectiu denunciar el desori de la justícia, denunciava altres fets: sota el titular *otros temas*, denunciava que l'advocat Josep Viladomiu, havia comés una “grave violación real o supuesta y otras cosas, motivada al parecer por cierta desgracia ocurrida a una infeliz criada que tuvo el conocido letrado D. José Viladomiu, vulgarmente conocido por *Reguins*; algunos rumores de colusiones absurdas que se intentaron o

realitzaren durant la vacante del Juzgado per oferir com a espantajo o en venjanza ruin, o con otros propósitos menos dignos ciertas cosas extrañas a modo de sentencias; la causa gravísima sobre la tala de bosque, que puede ser hurto de maderas, que se supone ocurrida en el monte Puigherbasós de propiedad de Berga, en la que al parecer puede haber alguna responsabilidad al Alcalde D. Agustín Rosal y Sala; y por fin, la reciente noticia de existir Nihilistas en Gironella, toda vez que una importantísima fábrica cuyo propietario, cambió mayordomos, transigió con los obreros asociados y ha despedido a los *esquirols* estuvo a punto de volar, si providencialmente no se hubiese advertido que entre el carbón de piedra que debía consumirse para dar fuerza a la máquina de vapor había mezclados varios cartuchos de dinamita que de haberse echado con el carbón a los hornillos habrían producido inmensa catástrofe”. Com a notícia de darrera hora, escriuen: “Huelga. Según noticias ha terminado en principio la de la fábrica Alsina”, que tant de temps ha durat. Per acabar-la ha estat necessari “separar” el director i el majordom d’aquella fàbrica, *hermanos del tristemente célebre Alcalde de Gironella*¹⁰³. El mateix periòdic, el 7 de febrer publicava la nota d’un corresponsal de Gironella desmentint la neutralitat de Jaume Saló i la seva protecció a la Cooperativa. En ésser-l’hi reclamat ajut, hauria respost “que hasta que la sanch correués per los carrers, ell no’s movia de casa”¹⁰⁴.

El fracàs de les Tres Classes de Vapor. Amb la repressió arbitrària d’aquestes vagues, agreujada encara per la lenta actuació judicial, degué influir negativament en la població. Enrech en el seu llibre, tantes vegades citat, ens aporta els punts clau: “A partir del 1885, tant la conflictivitat com la capacitat de resposta de les TCV a la Montanya disminueix sensiblement”.

“El fracàs de les iniciatives del 1886 per uniformitzar les tarifes i les primeres reformes de treball al Pla, empenyen les TCV a intentar una reorganització a la Montanya el gener del 1889, mitjançant una gira del seu dirigent, Antoni Sagués” (Puig-reig). A l’octubre del 1889, les TCV es reorganitzaren a Puig-reig.

La debilitat de les TCV en la seva acció possiblement va ésser aprofitada per elements anarquistes que haurien provat d’introduir la practica de l’atemptat.

Mentre, la premsa local continuava informant del dia a dia del món laboral. Cronològicament: el 28 de febrer, El Bergadán escriu: fa aproximadament dos anys que es va incoar al Jutjat de Berga una causa contra unes obreres de Cal Pons i encara no s’ha resolt. “El porqué se complicó a veinte y tantos obreros en la causa indicada, no lo sabemos, pero lo cierto es que la causa indicada no ha terminado todavía, que se decretó la prisión de 19 mujeres y niñas y de 3 obreros, y que de no haber prestado fianza el patriótico D. Marcelino Buxadé, el letrado D. R. J. Penina y tres o cuatro generosos propietarios de Puig-reig, aun estarían la mayor parte de aquellos infelices consumiéndose en los inmundos e insalubres calabozos de la cárcel de Berga”.

Acaben demanant a l’Audiència de Manresa i al Capità General que en les seves “esferes d’acció” facin el possible per a que acabin aviat aquests processos, ja que aquestes “pobres víctimes del treball”, no creuen possible que siguin criminals i, lliures de tota sospita, puguin recuperar la llibertat i tornar a la feina per poder atendre les necessitats de les seves famílies¹⁰⁵.

El Bergadán del 21 de març, sempre contrari a Rosal, escriu que, “sembla”, que a la seva fàbrica i treballen nens de sis anys.¹⁰⁶

El mes de maig, la vida seguia i no tot, però, havien d’ésser males notícies: l’11 d’abril, la Cooperativa de Gironella anunciava que volia obrir un teatre el proper estiu, i el 30 de maig ja podia publicar que s’inauguraria l’endemà i que estava ubicat al costat del seu edifici.¹⁰⁷

A Puig-reig, a primers d’aquell maig, els alumnes del “Centro de Instrucción dedicado a la clase obrera”, s’examinaven, i es donava més informació sobre el judici als vaguistes de

Cal Pons. Les obreres jutjades pel tribunal militar, foren: Rosa Moré de Guitart; Antònia Cols de Tomàs; Mercè Riera Rius; Maria Rubiralta Clapés; Teresa Espinal Codina; Maria Clutet Espósito; Margarita Badia Puig i Maria Ribera Clutet ¹⁰⁸.

És obvi, doncs, que les activitats dels obrers continuaven, segurament al marge de les seves associacions, i l'actitud dels empresaris, també persistia en la seva intransigència. Enrech escriu que el maig 1885, els abusos en la tarifa i la jornada imperant, feren que s'associessin tots els obrers del Guixaró. Comellas feu un acomiadament massiu i esclatà la vaga (op. cit.)

A l'estiu del 1885 es va atorgar la concessió per construir el Canal Industrial de Berga, vençudes les diverses impugnacions al projecte i generant il·lusions desmesurades i somniades propostes de finançament de l'obra. De tota aquesta aventura se'n va encarregar la premsa local dedicant-hi la majoria dels seus espais, de manera que els altres temes i entre ells el que estudiem, de moment queden marginats i hi dediquen molt poc espai.

Anarquisme. Hem fet referència anteriorment a l'existència d'atemptats, possiblement perpetrats per elements anarquistes, ja que no tenim notícia de que altres agrupacions optessin per aquesta pràctica desesperada i intimidatòria. En veurem uns casos: a El Bergadán del 7 de novembre del 1885, sota el titular "Una Granada", podem llegir que, dimarts a les 12 va explotar una granada a la casa dels Srs. Pons a Puig-reig. Els danys causats varen ésser, destruir embans, una porta i un balcó. Condemnen l'atemptat. ¹⁰⁹

L'atemptat a la família Rosal va merèixer més atenció. El Bergadán del 16-V-1886, sota el titular "Perverso atentado", dóna la primera notícia. Els germans Antoni i Agustí Rosal i el seu cunyat Francesc Vila van sofrir un atemptat mentre sopaven al seu domicili. Havien col·locat una bomba a l'escala i la va trobar una criada que els va avisar: "Don Agustín, ve que lo que humea es una mecha encendida que sale del bulto, y sospechando lo que seria, con un arrojo y serenidad poco común, coge el bulto y mecha, arranca ésta y lo mete todo en el agua.

Examinado el bulto, se halló envuelto en un pañuelo de yerbas, un enorme petardo, como ha dado en llamárseles, de forma oblonga, parecida a un ladrillo grueso o un libro en cuarto, de cobre fundido, con un agujero por el que salía la mecha" ¹¹⁰.

Rosal va denunciar el fet i va oferir 2.000 duros a qui proporcionés pistes per descobrir els autors. Alhora ordenà un pregó: "Deseoso de llegar al descubrimiento de los autores del vil atentado que trató de cometerse en mi casa la noche del día de ayer y tanto ha excitado la indignación y acerba censura de este honrado vecindario, hago saber para que llegue a conocimiento de quien pueda interesar; que además de guardarse la conveniente reserva, gratificaré con dos mil duros a quienes faciliten noticias o referencias por las cuales puedan descubrirse a los autores o cómplices de tan bárbaro atentado. Berga, 14-V-1886. El Alcalde, Agustín Rosal".

Rosal sabia o suposava que l'atemptat era anarquista, però no tothom ho veia d'aquesta manera i encara hi havia qui creia poder aprofitar la situació per criminalitzar els dirigents de les TCV.

El 23 de maig, *El Bergadán* es feia ressò de la notícia que havia publicat *Diario de Barcelona.*, segons la qual, el subcaporal dels mossos d'esquadra de Gironella, Jaume Saló, va començar de seguida de l'atemptat als Rosal, les indagacions per detenir l'autor de l'atemptat del dia 15. Van detenir un home de Sallent que entregat al Jutge, *El Bergadán* havia sabut que ja havia estat alliberat.

"Aplaudimos como se merece el celo del Juez de Berga Sr. Gago al devolver sin demora al seno de su familia, a un inocente, que sea por efecto de una falsa delación, sea por

excesiva suspicacia, pudo creerse culpable por los mozos, pero como esta persona por más que el “*Diario de Barcelona*” no lo nombre es muy conocida en el país, y como al leer el suelto transcrito, muchos comprenderán se refiere al honrado e inteligente obrero de Sallent, Sr. Navés, representante de la Sociedad, esperamos de la hidalguía del Diario, que procurará reparar el daño al buen nombre y reputación del detenido”¹¹¹. De totes maneres, com veurem, Navés va ésser processat i absolt.

Cinc anys més tard es va celebrar el judici. El periòdic local *El Faro Bergadán*, del 18- VII-1891, en dóna la informació precisa: “El martes de la presente semana celebróse en la Audiencia de Manresa la vista oral de la causa seguida contra D.Juan Letrilla, presidente de la sociedad obrera de Gironella, D.Jaime Navés, representante de la Sociedad Tres clases de vapor, y D.Pedro Vila, delegado de varias asociaciones obreras, por sospechas de ser los autores de la colocación del petardo de dinamita que el día 13 de Mayo de 1886 se encontró, con la mecha encendida, en el último peldaño de la escalera de la casa de D.Agustín Rosal y Sala de ésta, cuyos pormenores omitimos reseñar aquí por ser conocidos de los vecinos de Berga a causa de la resonancia que tuvo el suceso.

Presidia la sala el Sr. García Cuevas, a cuyos lados se hallaban sentados los magistrados señores Guardilla y Carril. En la mesa de prensa tomaron asiento los corresponsales de periódicos de la localidad y algunos de Barcelona.

En la primera parte del juicio, el ministerio público, representado por el fiscal Sr. De la Torre Collantes, calificó el delito de asesinato frustrado y pedía para cada uno de los procesados la pena de doce años de prisión y accesorios, pero después de oídas las declaraciones de los mismos y de los testigos de cargo, modificó sus conclusiones pidiendo la absolución de los procesados por falta de pruebas.

La acusación privada, de la cual se hallaba encargado el Sr. Soler y Arola, pidió doce años de presidio para Navés y cuatro años de prisión correccional para Latrilla, por juzgarle encubridor.

La defensa encomendada a los letrados Sres. Funoy y Vidal Valls pidió la absolución de los procesados, y las costas a cargo de la acusación, por temeridad.

La sentencia del Tribunal ha sido absolutoria para los procesados, habiéndose declarado de oficio las costas.

En consecuencia, a las 10 de la mañana del jueves, fueron puestos en libertad los obreros Jaime Navés y José Latrilla, con indescriptible alegría de sus familias y contentamiento de la clase obrera en general”¹¹².

Crisi a les indústries i més atemptats. La situació econòmica era de crisi i aquesta es feia sentir a la població treballadora amb intensitat. *El Bergadán* del 9 de juliol escrivia: “Crisis. Dice un colega que la crisis obrera de Manresa, lejos de conjurarse, aumenta día a día. Al cierre de varias fábricas, de la que hablamos hace días, hay que añadir que los cinteros y tejedoras de velos atraviesan una crisis horrorosa y los carpinteros han quedado sin trabajo por haberse parado todas las obras en construcción”¹¹³.

El dia 30 publicava la llista de pobles on hi havia obrers aturats de la província. Per citar solament els de la comarca i comarques veïnes, citarem: Ripoll, parats del tot, 180; Manresa, parats del tot, 730, 3 dies a la setmana, 642; Sant Quirze de Besora, parats del tot, 420; Torelló, parats del tot, 451; Sant Hipòlit de Voltegrà, parats del tot, 140; Vic, parats del tot 53, dos dies a la setmana, 47; Manlleu, parats del tot, 884, 3 dies a la setmana, 480, 2 dies a la setmana, 67; Roda, parats del tot, 601, 2 dies a la setmana, 153, que treballin setmanes alternatives, 117; Navarcles, parats del tot, 730; Gironella, parats del tot, 316; Balsareny, parats del tot, 89, que treballin setmanes alternatives, 85. Cal pensar que a Cal Pons no hi havia aturats, perquè aquell mateix mes es va celebrar la solemne benedicció de l'església, coneguda com *la catedral del Llobregat*¹¹⁴.

Berga devia patir una situació desesperada. *El Bergadán* del 12 de novembre escrivia: “Una cocina económica. Lo cierto, lo positivo es, que la industria cierra sus talleres, por no

corresponder el consumo a la producción, y arroja a la inacción una masa inmensa de operarios, que han de vivir del ahorro o de la limosna. En Cataluña según la lista de fábricas cerradas y personal que ocupaban, que nuestros lectores habrán visto publicadas en los diarios, pasan ya de 23000 los obreros que carecen de trabajo. La circulación mercantil se halla paralizada y las casas de comercio quiebran o amenazan quebrar” (...) “En Europa existen en la actualidad millones de personas que no pueden comer la cantidad de alimento necesario para sostener la vida. Estos seres agonizan lentamente. Pues bien, de estos desgraciados seres existen millares en Cataluña y algunas docenas en nuestra propia ciudad que se han de aliviar (...) el medio que en nuestro concepto sería suficiente por de pronto para acudir a estas necesidades, sería el establecimiento de una cocina económica, en donde se sirviese una sopa nutritiva por el precio a que saliera. Sin haber ganancia de fondista y economizando carbón, claro, es que la sopa saldría a un precio ínfimo” ¹¹⁵.

Mentre, la violència continuava, o tornava a aparèixer a l'estiu del 1889. *El Bergadán*, el 20 de juliol, informava que a Barcelona havia explotat un petard a la porta de la casa de Ramon Alsina Rodergas (*Metre*), fabricant de Gironella ¹¹⁶.

La publicació *El Progreso Bergadán*, n'informava el dia 26: “Gironella. A consecuencia del petardo estallado al miércoles de la semana pasada en una casa de la calle Junqueras de la ciudad de Barcelona, están detenidos o incomunicados según noticias algunos de nuestros amigos de la vecina villa de Gironella” Com que l'afer està sub-judice no en poden parlar, però al seu entendre, aquests amics, “han sido víctimas de las iras del cacique gironellense”. Certament, Ramon Alsina, el *Metre*, actuava com un cacic: en aquestes dates va acomiadar a uns obrers de la seva fàbrica perquè cantaven a *La Lira*, i els va readmetre quan es van donar de baixa d'aquell Cor de Clavé ¹¹⁷.

La mateixa publicació el 2 d'agost, publicava “¿Donde está la Pastora?”. Sota aquest titular, que avui ens resulta enigmàtic, escriuen que fa uns dies es va col·locar un petard a la porta del pis barceloní del fabricant Ramon Alsina. Al fer explosió, va causar “grandes destrozos en dicha casa, y además algunas leves heridas a dicho Sr. y el consiguiente susto a las personas que con él se encontraban”. L'afer està sub-judice i demanen l'esclariment. Fent referència als detinguts, es pregunta, “¿Porque fueron detenidos y encarcelados?. Hemos de suponer que sería por indicación de alguna persona” ¹¹⁸.

El Bergadán del 10 d'agost, és més explícit. Informa que del petard explotat al domicili barceloní del fabricant Alsina, se n'ha acusat a Ferràn Buxadé, alcalde de Gironella el darrer bienni; Josep Trilla, també ex-alcalde; Josep Ballús, regidor suspès i Joan Montañà, de 70 anys, veí de Montclar d'on va ésser secretari, després d'ésser-ne de Gironella. A tots ells els havia fet suspendre dels seus càrrecs el fabricant Alsina. L'acusació, diuen, es feu a la premsa barcelonina. ¹¹⁹

L'acusació era greu i a Gironella, segons *El Progreso* del 23 d'agost, es degué forçar algun gest a favor del *Metre*, perquè escriuen que a Gironella, es qüestiona la suposada “espontaneïtat” dels obrers a favor de l'Alsina. I, el 9 de novembre, informen que han posat en llibertat, sense càrrecs, dos dels cinc detinguts fa quatre mesos de Gironella, i pregunta, “¿Quién les abona los inmensos perjuicios que han sufrido en sus personas, familias e intereses?” ¹²⁰.

La primera vaga del 1890. El febrer del 1890 les TCV es reorganitzaren a Manresa. De seguida degueren actuar, perquè el 24 de març esclatà una vaga a la fàbrica Vintró exigint el compliment de la tarifa de preus.

Els fabricants coalitzats, respongueren amb un locaut. Aquesta vegada, però, amb la mediació del Governador civil, es va arribar a un acord. (Enrech op. cit). Era el final provisional de la primera vaga.

D'aquesta vaga la premsa berguedana se'n va fer ressò. *El Bergadán* del 29 de març informava que hi havia vaga de les fàbriques de Manresa i s'hi han afegit totes les de Sallent i Balsareny, i vora el Llobregat fins a Gironella, excepte l'Ametlla de Merola i Cal Metre.

Com a notícia d'"Última Hora", deia que els vaguistes ja eren 39 o 40.000 des del Pla de Barcelona fins a la muntanya, per ajudar als de Manresa que l'iniciaren, per diferències amb el fabricant Vintó i altres ¹²¹.

Probablement la xifra de vaguistes donada per la publicació local és exagerada, en tot cas del Berguedà ens en dona les xifres *La Publicidad* (28-III-1890) i *El Obrero* (4-IV-1890):

Gironella: 500, per *La Publicidad*; 700 per *El Obrero*

Puig-reig: 900, per *La Publicidad*; 1500 per *El Obrero*¹²²

La segona vaga del 1890. C. Enrech escriu que a primers de juny, "aprofitant l'arribada al poder dels conservadors, els fabricants de l'alt Llobregat es coalitzaren en l'associació de fabricants de nom homònim, que com a primera actuació va declarar el locaut patronal tot al·legant una crisi en la demanda dels tèxtils. Es tractava clarament d'una provocació destinada a desorganitzar la societat a l'alt Llobregat" (op. cit.). La situació vaguística que hem anat exposant avala la interpretació de l'Enrech. Solament concretariem, que els fabricants de l'alt Llobregat, no solament volien acabar amb "la societat" reempresa de les TCV, sinó amb totes, també, i encara més, amb el moviment anarquista que havia començat a donar senyals de vida i infonia terror patronal. En veurem mostres en els Annexes.

La vaga la van iniciar els de les TCV. Amb aquest objectiu, van fer campanya per captar associats: a Berga, els obrers de l'antiga fàbrica de Cal Lluís Nè, a la riera de Metge, en aquell moment comprada de poc per l'industrial Rodergas. El *Bergadán* del 3 de maig, sota el titular "Reunión de obreros en Berga", informa que al cafè-teatre de cal Negre, es van reunir unes 1500 persones. Van parlar tres comissionats de les Tres Classes de Vapor: Joan Vial, Ramon Fontanals i Pau Solà.

En aquesta reunió de Cal Negre, es van associar a les Tres Classes de Vapor, tots els treballadors de la fàbrica, tret d'un o dos ¹²³.

El mateix periòdic, el dia 10, informa que a la fàbrica de Rodergas, ha començat la vaga el dia 5 ¹²⁴.

La campanya a favor de la vaga s'anava estenent: a Gironella s'anuncia que si s'excita la vaga, intervindrà el Somatén.¹²⁵

L'avís degué ésser poc dissuasori, perquè el 14 de juny, les vagues ja s'han estès a Gironella (Viladomiu), Puig-reig, (Pons, Clerch y Mata) i Sallent. Uns 1200 treballadors. A Satpedor també continua la vaga. ¹²⁶

A Gironella es produeix una gran manifestació obrera i els manifestants foren rebuts per l'alcalde Comellas, segons publicació del 5 de juliol ¹²⁷. El mateix dia 5, *La Voz de Queralt*, publicació carlina i integrista, sense emprar el terme "*locaut*", escriu sota el titular "Huelga forzada", unes paraules esclaridores: "En la cuenca del Llobregat se deja sentir la miseria por haber cerrado las fábricas algunos dueños en los pueblos de Gironella y Puig -reig" ¹²⁸.

La precarietat en que s'anava sumint la població obrera devia ésser preocupant: mai s'havien trobat amb un locaut patronal, generalitzat, amb l'excepció de Rosal. A Berga es va organitzar una subscripció voluntària per a socórrer als obrers en atur del tèxtil cotoner. La iniciativa fou d'*El Obrero*, orgue de les TCV i *El Bergadán*, la secunda i l'obrí amb deu pessetes, que raona: "no es de política, ni entraña pasión de partido, sinó que reconoce por último móvil una causa de humanidad".¹²⁹ És obvi que socórrer als més necessitats era prioritari en aquella situació econòmica, però també era complexa la situació política: l'alcalde de Berga era l'Agustí Rosal, que na va aplicar el locaut ni va tenir vaga a la seva

fàbrica; *El Bergadán* de Penina – Pujol, els seus grans adversaris personals i polítics, en aquell moment en màxima pugna amb l'industrial, es sumen a la iniciativa d'*El Obrero*; a la recollida d'ajuts s'hi sumen cinc preveres de la Comunitat, possiblement carlins, atenent la cita que en fa *La Voz de Queralt*. Queda fora de dubte que a aquesta iniciativa no s'hi va oposar Rosal, de fer-ho, no hauria reeixit. Però si que creiem que des de l'ombra, es va apoderar de la iniciativa. Creiem llegir-ho entre línies a *El Bergadán* del 19 de juliol. Sota el titular *Huelgas* escriu que des de Manresa a l'alt Llobregat, totes excepte la de Rosal, estan tancades.

Continua la informació de la subscripció pels obrers en atur, iniciada la setmana anterior i diu que aquesta ha estat suspesa. El motiu, és el d'haver nomenat una Comissió, "compuesta de personas de todas las clases de la Sociedad, desde el sacerdote al labrador, desde el propietario al obrero, desde el comerciante al hombre de letras que esta semana ha recorrido la Ciudad de casa en casa, suplicando con verdadero celo un óbolo para aliviar a los infelices obreros reducidos a la miseria por el cierre de fábricas". El Bergadán dona les gràcies a cinc preveres de la Comunitat i altres persones que s'han prestat a formar part de la Comissió.

No tot era unanimitat, algunes persones (tres o quatre), no solament no han contribuït, sinó que han insultat als membres de la Comissió, denuncia.

Detalla l'aplegat fins al moment: dels teixidors a mà, 80 pts.; de varis altres veïns, 271,25 pts.; de M. B. especies per valor de 25 pts.; de L.R., 4 pans; subscripció setmanal de varis veïns, 20,25 pts.; d'A.F., mig quarteró d'arròs.¹³⁰

És justament *La Voz de Queralt*, la publicació carlina local, qui aporta la informació més compromesa el dia 25 de juliol, sota el titular "*Limosnas recaudadas*": "La comisión formada de varios individuos de esta ciudad que recorrió de puerta en puerta en busca de limosnas para las familias necesitadas de las fábricas paradas, recogió cerca trescientas pesetas, además de alguna suscripción semanal y una que otra limosna en especie. En estas horas estarán socorridas algunas familias con el producto de la mencionada cantidad recaudada.

Damos las gracias a las personas que se dignaron admitir el penoso cargo de pedir limosna, y en particular a los Rdos. Noguera, Huch, Pla, Minoves y Ferrer que formaron parte de la mencionada comisión.

No faltan lenguas que han criticado a alguno de los sacerdotes que pidieron limosna por los huelguistas, pero deben saber los que así obran, que en ninguna parte representa mejor papel el sacerdote que en la recaudación de limosna para los infelices obreros".¹³¹

Algunes de les pàgines aportades per aquesta publicació les aportarem en l'Annex corresponent. De moment deixarem avançat que dels preveres senyalats, Huch i Pla, ambdós eren dirigents de l'integrisme carlí, com veurem a la tercera part, i concretament el Dr. Josep Pla, era el fundador, director i redactor de *La Voz de Queralt*.

C. Enrech (op. cit.) ens aporta informació del final de la vaga: 12 de juliol, a Manresa s'acomien molts comissionats de fàbrica de la societat obrera; el 22 de juliol, vaga de solidaritat dels obrers cotoners de Barcelona; el 24 s'hi afegeixen els del Pla de Barcelona, el litoral i el Bages; el 25, socialistes i anarquistes s'afegeixen al moviment declarant la vaga general. Segons el mateix autor, "Davant la violenta repressió exercida pel Govern conservador, el 31 de juliol la vaga finalitza a tot Catalunya, després que els dirigents obrers decidissin aturar-la davant el caire que prenién els esdeveniments.

La repressió fou especialment cruel a l'alt Llobregat: fins el 19 d'agost no tornaren a obrir les fàbriques, amb la protecció de piquets de la guàrdia civil".

Durant el mes d'agost es produïren acomiadaments en massa a Puig-reig, Gironella i Casserres i es desorganitzà la societat TCV.

Hi hagueren 600 acomiadaments: 80 a Viladomiu, 150 a Cal Pons, uns 200 a l'Ametlla de Merola, uns 40 al Guixaró. També se'n produïren a Cal Metre, Monegal i Casas.

Com ja hem avançat el tractar de Morote, el dos d'agost, les TCV desmentien que un piquet dels seus hagués volgut fer aturar la fàbrica dels Rosal.

El Bergadán del 9 d'agost, sota el titular "Las 3 Clases de Vapor", podem llegir: "Nos alegramos. Han sido puestos en libertad definitiva los obreros Fontanals y Elias, presidente y vicepresidente de la federación de las Tres Clases de Vapor"¹³².

Els obrers, però, no havien pas quedat acovardits del tot. Podem llegir a *El Bergadán* del 6 de setembre, que el general Martínez Campos havia estat a Berga, hostatjat al domicili de l'Agustí Rosal. I, sota el titular "*Cuestión jurídica*", que qualifiquen de curiosa, que els obrers de cal Pons reclamen a l'empresari per haver-los tingut a la colònia dos mesos, amb la fàbrica tancada sense sou i sense acomiadar-los. D'haver-ho fet, s'haurien espavilat¹³³.

Miquel Izard va escriure que els anarquistes solament van col·laborar amb els del cotó i la vaga general projectada pels de les TCV del 1890 en un primer moment, però que finalment els vaguistes varen quedar sols. I deixa plantejat un dubte: "Queda en relación con las huelgas de Manresa y el alto Llobregat una incógnita que posiblemente nunca podrá ser despejada, la posibilidad de que se tratara de un intento de los dirigentes de las TCV, con la colaboración más o menos decidida de los fabricantes de Barcelona y su llano, de acabar con las condiciones de trabajo imperantes en aquella comarca, que perjudicaban tanto a los obreros de la misma como a los fabricantes del llano, por la competencia que les hacían los del alto Llobregat"¹³⁴.

Certament és una hipòtesi interessant i és possible que quedi com "una incógnita que posiblemente nunca podrá ser despejada", com diu M. Izard. Mentre, ens limitarem a senyalar el rol jugat per Rosal en aquest conflicte, ben diferent al d'altres fabricants. Rosal, ja ho havem dit reiteradament, feia anys que practicava el paternalisme industrial i és evident que aquesta política aportava excel·lents resultats als seus interessos.

Alguns industrials van seguir el seu exemple que era el que proposava l'Església "avançada" d'aquell temps. Altres seguiren amb el rigorisme acostumat, amb varietat de resultats.

Les noves que dóna la premsa local en aquestes matèries, no són substancialment diferents. Uns exemples: sota un titular tant ambiciós com "*La anarquía en España*", podem llegir un article de Iloa al Somatent, on donen la notícia de que 500 anarquistes es feren amos de Jerez de la Frontera.

Ahora escriuen que el Tribunal Suprem jutja l'acomiadament d'Eudalt Vilajosana, de cal Pons. A l'acomiadat el defensaren els advocats Penina i Salmerón.

També diuen que han rebut la *Revista Social*, publicació que substitueix a *El Obrero*, orgue de les Tres Classes de Vapor.¹³⁵

El juliol del 1896, trobem notícia d'un altre atemptat. Sota el titular *¿Será dinamitero?*, podem llegir: "El día 14 del actual estalló, al parecer, una bomba con dinamita, en las dependencias de (la) ladrillería de Can Riera de Merola, del pueblo de Puigreig.

Fue tan estrepitosa la detonación, que puso en alarma a todos los habitantes de dos kilómetros a la redonda y fueron tantos los desperfectos que se causaron a dichas dependencias que han sido muchos los perjuicios irrogados.

Suponemos que el Juzgado Municipal y Guardia Civil de dicho pueblo de Puigreig, habrán tomado las medidas convenientes para evitar que en este morigerado país se reproduzcan abominables actos que tan deplorables efectos ha experimentado la industriosa capital del Principado"¹³⁶.

Al tombar el segle, la fàbrica de cal Bassacs continuava essent conflictiva. La publicació catalanista *Lo Pi de las Tres Brancas*, n'informa el 2 de desembre: "Els trevalladors de la fàbrica de Cal Bassachs de Gironella, s'han declarat en vaga a causa segons 'ns diuen d'haver l'amo despedit a set o vuit obrers pel gros delictes de constituir-se en associació.

Sembla que a n'aquell senyor l'interessa en gran manera 'l mantenir disgregats als seus subordinats perque aquestos no puguin reclamar milloras per la seva classe que prou necessitada n'está; si 's fes ben bé cárrech de las penalitats que sofreixen y de la angustiosa situació que atravessan trobaria llógich y natural aqueixa unió de forsas que 's procuran ab lo fi d'evitar la explotació de que son objecte gran part de la massa obrera, digne per tots conceptes de mes atencions que las que 'ls hi prodigan".¹³⁷ La vaga va durar uns vuit dies, però no es degué pas resoldre el conflicte, i no era pas l'única. El 5 de maig del 1900, podem llegir a la mateixa publicació: "Els amos de la fàbrica Bassachs de Gironella han parat una temporada 'ls treballs, segons se diu a causa de la puja del cotó en floca y per haverse associat los obrers seus. A la fàbrica de cal Riera propietat de Miquel Roca 'ls treballadors s'han declarat en vaga. Deu vulgui arreglin ben aviat sas diferencias amb l'amo"¹³⁸.

P. Flores també aporta àmplia informació al tema, que no aportem perquè creiem que en bona part, caldria comprovar-la¹³⁹.

Hem seleccionat cinc textos, entre nombrosos per triar, que entenem il·lustren les pàgines precedents per aportar en l'Annex nº 5. Podem observar-hi: el creixent temor a l'anarquisme i l'odi que li professen; els remei per anorrear-lo, que és, més religió; crítica als amos que no es preocupen de la salut moral i material dels seus treballadors, i, grans elogis a Rosal, que sí que practica aquesta doctrina i per aquest motiu és imitat.

També hem fet la selecció procurant abastar tot el ventall de la premsa significada del moment: *La Voz de Queralt*, carlí integrista; *El Bergadán*, orgue dels opositors a Rosal que es defineix com a liberal; *El Faro Bergadán*, carlí moderat, proper a Rosal; *La Verdad*, creat i pagat per Rosal per la seva lluita política.

Òbviament, ens hem limitat a una mostra limitada als anys estudiats, que hem reproduït a l'Annex nº 5.

La indústria cimentera

Cloem aquest capítol dedicant un breu apartat a la indústria cimentera, un apartat que gairebé ja va més enllà, en el temps, del període estudiat.

L'any 1901 es va fundar la *Compañía General de Asfaltos y Portland*, que va presidir el comte Eusebi Güell i Bacigalupi, conegut industrial i mecenes barceloní. La popular companyia *Asland*, va construir la seva fàbrica de ciment a l'indret del *Clot del Moro*, terme de Castellar de N'Hug, però més proper a La Pobla de Lillet, antiga capital dels Mataplana, que en va ésser la principal beneficiària. La fàbrica de ciment va ésser inaugurada l'any 1904. La fàbrica es va construir en aquest indret, tant proper a les fonts del Llobregat, per les seves pedreres i pels jaciments carbonífers, també propers.

La Pobla de Lillet, però, no era pas un desert, bo i que fos una població en crisi, com totes les de l'alt Llobregat. C. A. Torras, en fa una descripció interessant. Pel que aquí ens interessa, en reproduïrem un fragment: "La Pobla no és solament població agrícola: posseeix també algunes fàbriques de filats i teixits de cotó, que aprofiten els salts del Llobregat, a més de molts telers de mà que conserven la tradició de sa antiga industria. També podria ésser important la producció minera si s'extraguessin les riqueses que amaguen les muntanyes del voltant, havent-hi, entre altres minerals explotables, importants jaciments de lignit cretaci en el terme de la vila.

La "Compañía General de Asfaltos y Portland" ha obert noves vies de treball i de progrés per a la comarca, sentint-se avui ja sos benefactors efectes en el progrés material de la

vila".¹⁴⁰ La instal·lació d'aquesta indústria i la construcció de les seves infraestructures, van transformar completament la vall de Lilet. Amb les fàbriques cotoneres de cal Artigas, construïda a l'antic molí de la Panella; cal Pujol, al molí del Cerdà i cal Costa, al molí de cal Ventureta, La Pobla de Lilet va assolir un grau de cosmopolitisme inusual al Berguedà. En aquell temps de dur caciquisme, la política que impulsava o permetia el comte Güell, van possibilitar que la vila fos la segona població de la comarca amb forta incidència del catalanisme.

La industrialització de La Pobla de Lilet va ésser important i singularment variada, un fet insòlit en aquest territori. Les repercussions de la instal·lació de l'Asland al Clot del Moro a la vida poblatana varen ésser evidents en tots els ordres. Els vells poblatans deien que amb l'arribada del ciment havien desaparegut els golls, sembla, molt abundants fins aquell moment, el què evidenciaria que s'hauria assolit un major equilibri alimentari, fruit sens dubte d'una major circulació monetària. Però, principalment, creiem que va incidir en dos aspectes fonamentals: la millora de les comunicacions i l'aparició, per primera vegada a la població, d'una classe social formada per obrers exclusivament industrials.

Ens centrarem en aquest darrer aspecte ja que tant pel que fa a la fàbrica del ciment com pel que fa a les comunicacions ens podem remetre a l'estudi de Carles Salmerón, que és fonamental pel coneixement d'aquest temes¹⁴¹.

Pius Casals, en parlar d'aquesta època, escriu: "la Pobla tingué per aquells temps, una època de molta eufòria i prosperitat, a més de les tres fàbriques tèxtils que ja hi havia, s'hi ajuntà la de ciment Asland junt amb les pròpies mines de lignit o al Catllaràs i per acabar-ho d'arrodonir es varen fer unes grans prospeccions petrolíferes a la conca del riu Tort. Totes aquestes millores varen reportar la massiva vinguda de treballadors foranis"¹⁴².

Amb tota seguretat a la Pobla d'aquells anys hi havia una gran activitat industrial i en la construcció de les infraestructures d'aquesta mateixa indústria, obres públiques, transport, etc.; una activitat que va superar el potencial humà de la població i el seu entorn, situació que la premsa de l'època reflexa perfectament¹⁴³.

La primera fàbrica de ciment pòrtland de Catalunya va ser la de l'Asland. El ciment pòrtland va comportar una revolució en la construcció, tant d'edificis com d'embassament i conduccions d'aigua; substituïa en bona part, la calç hidràulica i el tradicional ciment natural. El ciment del Clot del Moro competia amb els millors d'Europa encara als anys 30.

A mode de resum

Ens sembla que és obvi que el procés d'industrialització va transformar completament aquest territori i la vida dels seus habitants en els àmbits econòmic i social, fins al punt, que es van produir moviments de població com mai s'havien produït i va desaparèixer la misèria endèmica de la majoria de les classes populars que fins aquell moment havien viscut, exclusivament, de les activitats agràries, complementant-les amb activitats manufactureres.

Aquesta nova situació, quins canvis varen suposar en la vida política de la gent del Berguedà? La resposta a aquesta pregunta és la que intentarem raonar en aquest treball.

Avancem que el vell caciquisme que practicaven els propietaris rurals de cada poble amb l'ajut del rector de la parròquia i amb interessos comuns, va passar a un segon terme: havia arribat l'hora d'exercir un caciquisme de Districte que quedava en mans dels industrials amb interessos de més abast que s'havien de defensar a Barcelona i a Madrid, és a dir, amb més ambició i més diners en joc. També comptarien amb el suport dels eclesiàstics, al marge de l'etiqueta partidista que en cada moment fos convenient presentar.

Capítol 4

Un capítol apart: La vida política a Berga.

Introduïm un capítol apart a mode de falca, per entrar en les noves característiques de vida al Berguedà que alterarà la vida institucional davant els reptes dels nous temps.

A l'Estat s'imposen unes noves institucions de tipus liberal, centralistes i burocràtiques, a imitació de les franceses, inspirades en els principis establerts per la Constitució de Cadis del 1812, amb alts i baixos i amb l'oposició dels partidaris de l'Antic Règim, perpetuats en el carlisme que s'erigia en defensor "exclusiu" de l'Església.

Introduïm el capítol amb aquest apartat que ens sembla imprescindible per situar aquesta època agitada, tan política com socialment. Probablement el més correcte seria començar per parlar de la societat civil i del pes de l'aliança antiliberal entre el carlisme i l'Església, determinant al Berguedà.

Però ho deixarem per més endavant perquè *la Gloriosa* encara va radicalitzar més la situació. En conseqüència, ens ha semblat més adient, situar-nos en l'origen de l'actuació pública dels joves protagonistes dels fets posteriors. Aquesta actuació la iniciaren uns joves benestants, inquiets, al publicar el primer periòdic berguedà l'any 1868, a l'ampara de les seves famílies, però amb ganes de millorar la situació del territori. Avancem que la millora que inicialment pretenien era la de les comunicacions, dels conreus agrícoles i del comerç.

Dinàmica de la premsa

Ben aviat, qui voldrà ésser alguna cosa en la política local, editarà una publicació a favor de qui la patrocinava i en contra de l'adversari. Com anirem veient, s'editaren publicacions amb diverses capçaleres, que ben segur llegia poca gent, atenent el grau d'analfabetisme de la població. Encara l'any 1891, es publicà una interessant relació d'electors del districte de Berga, per pobles, indicant, si saben o no saben llegir i escriure. Ens dóna una clara idea del grau d'instrucció del moment. Fan constar que els quatre darrers pobles de la relació, són agregats al districte electoral de Berga, però no pertanyen al seu partit judicial.

POBLES	SABEN LLEGIR	NO'N SABEN	TOTAL D'ELECTORS
Alpens	78	77	155
Avià	113	163	276
Bagà	126	100	226
Berga, 1 ^a secció	253	144	379
2 ^a “	286	91	377
3 ^a “	158	198	383
Borredà	134	163	297
Brocà	17	58	75
Cardona, 1 ^a secció	177	141	318
2 ^a “	203	158	361
3 ^a “	160	194	354
Castellar de N'Hug	64	106	170
Castellar del Riu	17	72	89
Capolat	se ignora		84
Casserres	151	130	281
Castell de l'Areny	50	36	86
Espunyola	38	58	96
Fígols	se ignora		67
Gironella	232	145	377
Gisclareny	33	63	96
La Quart	31	60	91
La Baells	16	30	46
La Pobla de Lillet	169	204	373
Llusà	94	108	202
Montclar	39	73	112
Montmajor	55	90	145
La Nou	22	20	42
Olvàn	62	64	126
Prats de Lluçanés	243	205	448
Puig-reig	241	225	466
Saldes	54	97	151
Sant Martí de Bas	36	24	60
Santa Maria de Marlés	42	63	105
Sant Julià de Cerdanyola	82	59	131
Sant Jaume de Frontanyà	35	35	70
Salselles	9	29	38
Sagàs	38	78	116
Serchs (Cercs)	62	43	105
Vallcebre	53	102	155
Valldàn	se ignora		79
Vilada de Guardiolaans	85	29	114
Viver	45	98	143
Perafita	62	54	116
Sant Boi de Lluçanés	87	79	166
Sant Agustí de Lluçanés	26	34	60
Sora	82	54	136

Nota¹⁴⁴

La primera publicació, però, pretenia ésser d'abast: El 17 de maig del 1868 apareix una publicació amb la capçalera d'*EL BERGADAN* que es defineix com a *Semanario de Agricultura, Instrucción, Recreo, Intereses y Noticias de Partido de Berga*. Desapareixerà el 7 de febrer del 1869. D'aquesta publicació, De Martin i Sistach n'escriuen que: “sumadas sus distintas épocas conseguirá una longevidad de excepción en nuestra prensa”.¹⁴⁵ Sempre mantindrà el seu ideari liberal-conservador, com veurem, però amb diverses etiquetes i àdhuc amb algun canvi de capçalera. Serà la publicació que es farà terrible sota

la direcció de Rafael Joaquim Penina i Sala, al servei dels candidats recolzats per Ramon Pujol Thomàs i el mateix Penina.

Dedicarem una atenció especial a aquesta publicació -de la que ja hem aportat alguna informació-, perquè en ella trobarem el germen del que serà la vida política dels anys posteriors i una detallada visió de la població d'aquell temps i de les inquietuds dels seus redactors.

La va fundar, Josep Blanxart Grau, jove advocat preocupat per l'endarreriment del camp berguedà; en va ser primer redactor un oncle d'aquest, Josep Grau Vila que morí el 10 de juliol del mateix 1868. Havia nascut a Berga el 10 de març del 1834. Farmacèutic i botànic com el seu pare, Francesc, va ser també notari: "Estableciöse en esta Villa y los voluminosos protocolos que ha dejado son la más elocuente prueba de la ciega confianza que todo este país tenía en él"¹⁴⁶

En aquest mateix numero d' *El Bergadán* podem llegir un extens poema del seu oncle, Josep Blanxart Camps, ex-alcalde de Berga i en aquell temps secretari general de la Universitat de Barcelona i, com tota la família, destacat liberal. El titular del poema és: *A la sentida muerte de D. José Grau*. Sembla que era la prematura mort d'una promesa esperançadora. A la segona estrofa escriu:

"¡Ay! Vano fué en tan ruda sacudida
De sincera amistad todo desvelo:
El alma en los albores de la vida
En nube perfumada voló al cielo.
La esencia de su prenda más querida
Lamenta Berga con intenso duelo,
Y no hay en su recinto una persona
Que no lleve al sepulcro una corona".

De l'administració i distribució d'aquesta publicació se n'ocupà el jove Ramon Pujol Thomàs, des de la tenda familiar de venda de teixits de la placeta Major.

En el primer número d'*El Bergadán* del 17 de maig del 1868, publiquen un extens article a mode de presentació que és tot un programa dels qui ben aviat serien protagonistes. Com veurem, és un programa de progrés, creiem que inspirat en el liberalisme dels de Cadis, sense cap matís revolucionari ni gairebé polític, moderadament localista, i que no deixa d'ésser una crida a la concòrdia des del liberalisme conservador, imperant en altres geografies. En Annex nº 4, reproduïm alguns fragments dels articles de Josep Blanxart i Grau, que ja des del gener del 1864 col·laborava al butlletí de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (I.A.C.S.I.) del que era soci i corresponsal a Berga.

La primera preocupació de Josep Blanxart Grau era millorar l'agricultura mentalitzant als propietaris per introduir millores en els conreus i d'aquesta manera augmentar la rendibilitat de les terres i millorar la vida dels masovers, evitant que abandonessin les masoveries per anar a les indústries de vora riu. Per ell, ambdues activitats, agricultura i indústria, havien d'ésser complementàries per la prosperitat del país.

En aquesta publicació J. Blanxart Grau va publicar-hi diversos articles de difusió de tècniques novedoses per millorar l'agricultura, algunes delirants com la fer plantacions massives de pereres els horts de Berga, com a València havien fet amb les tarongers, criar cucs de seda alimentant-los amb fulles de roure, etc.

Josep Blanxart Grau va ésser l'ideòleg del grup, però altres compartien les seves inquietuds: "*Una mirada sobre el pasado y el porvenir de Berga*" és el titular d'un extens

article firmat per J.G. que atribuïm al redactor de la publicació Josep Grau, que entenem il·lustra més que cap altre sobre les idees i opinions del grup redactor que aniran reproduint-se al llarg dels anys en el podríem denominar com a grup liberal.

Grau fa un repàs històric als temps medievals –Madoz ja ha publicat el seu conegut Diccionario- per ocupar-se del passat immediat i “el porvenir”. Entre el tòpic i l’orgull localista, que esdevindrà una constant, i la realitat, del que també aportem fragments en el mateix Annex nº 4.

Aquest article de Grau, llegit ara, no es pot dir que pugui semblar “revolucionari”, però hem de dir que en el seu moment, la construcció de la carretera de Manresa va tenir una notable oposició tant dels traginers, un gremi important que veia perillar la seva feina, com de sectors de la propietat rural que temien les conseqüències negatives que es podien derivar de la indústria. No tenim cap base per incloure els carlins en aquesta oposició, però si que és oportú senyalar que aquestes carreteres i els ferrocarrils, es justificaven en el fet de facilitar en transport de tropes en casos d’insurrecció. Les bones intencions i propòsits, dels redactors d’*El Bergadán*, aviat es veurien alterats per la nova situació creada el setembre d’aquell mateix any, que els va col·locar a la primera línia de l’activitat política.

Cal pensar que el ressò d’*El Bergadán* fou limitat, bo i les bones intencions que manifestava. En el número 14 (15-VIII-1868), admetia que confiava influir en l’agricultura, si no a curt com a mínim a mig termini, en el sentit de produir un canvi, “es decir el cambio de la agricultura empírica y rutinaria por la agricultura racional e ilustrada”, però afegia que pocs agricultors propietaris s’havien subscrit a la publicació. La publicació d’aquesta societat anà informant de les notícies locals i de les millores que calia introduir en la rutinària agricultura del Berguedà, amb articles gairebé sempre signats per Josep Blanxart i Grau, un fervent seguidor de les propostes de l’Institut Agrícola Català de Sant Isidre.

El juliol del mateix 1868 morí el primer redactor de la publicació, el notari i farmacèutic Josep Grau i Vila (Berga, 1834-1868), destacat liberal i home de lletres, oncle de Josep Blanxart i Grau, que continuà dirigint la publicació.

Josep Blanxart i Grau i els seus companys van romandre fidels a la seva idea de transformar la vida de Berga i la comarca, però la revolució de setembre del 1868, els va donar un protagonisme inesperat que va canviar la seva vida.

